

Povezanost osjetljivosti na potkrepljenja i privrženosti romantičnim vezama

Radić Čmaje, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:082387>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Tina Radić Čmaje

**POVEZANOST OSJETLJIVOSTI NA
POTKREPLJENJA I PRIVRŽENOSTI U
ROMANTIČNIM ODNOSIMA**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

TINA RADIĆ ČMAJE

**POVEZANOST OSJETLJIVOSTI NA
POTKREPLJENJA I PRIVRŽENOSTI U
ROMANTIČNIM ODNOSIMA**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Lovorka Brajković

Zagreb, 2020.

Sažetak

Povezanost osjetljivosti na potkrepljenja i privrženosti u romantičnim odnosima

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati obilježja povezanosti osjetljivosti na potkrepljenja i privrženosti u romantičnim odnosima, te mogućnost predikcije privrženosti u romantičnim odnosima temeljem osjetljivosti na potkrepljenja. U istraživanju je sudjelovalo ukupno 174 sudionika ($N_{\text{ž}}=144$, $N_{\text{m}}=30$), a uzorak je obuhvatio studentsku populaciju unutar 15 hrvatskih gradova i 79 smjerova studiranja. Istraživanje je provedeno on-line anketom, te su korištena dva upitnika, *Upitnik teorije osjetljivosti na potkrepljenja* (Corr i Cooper, 2016) te *Upitnik privrženosti prema ljubavnim partnerima* (Kamenov i Jelić, 2003). Rezultati ukazuju na statistički značajne razlike između muškaraca i žena na dimenziji sustava borbe, bijega i blokiranja. Negativna korelacija utvrđena je na prvoj dimenziji privrženosti, izbjegavanje, s dvije podljestvice bihevioralno aktivacijskog sustava, te pozitivna korelacija s bihevioralno inhibicijskim sustavom. Druga dimenzija privrženosti, anksioznost, pokazala se pozitivno povezanom s podljestvicama bihevioralno inhibicijskog sustava te sustava borbe, bijega i blokiranja. Hijerarhijskih regresijskim analizama utvrđeno je kako se 14% varijance dimenzije izbjegavanja može objasniti putem teorije osjetljivosti na potkrepljenja te ukupno 21% varijance dimenzije anksioznosti.

Istraživanje je pružilo uvid u podatke svih triju dimenzija osjetljivosti na potkrepljenja, uključivši najmanje istraženu dimenziju do sada, sustav borbe, bijega i zamrzavanja. Dobiveni rezultati na uzorku studentske populacije ukazuju na važnost daljnjeg istraživanja osjetljivosti na potkrepljenja kao prediktora romantičnih odnosa te praktičnu primjenu u savjetodavnom i terapijskom radu.

Ključne riječi: osjetljivost na potkrepljenje, privrženost, romantični odnosi

Abstract

Correlation between reinforcement sensitivity and attachment in romantic relationships

The goal of this research was to examine the characteristics of correlation between reinforcement sensitivity and attachment in romantic relationships, and the possibility of predicting attachment in romantic relationships with reinforcement sensitivity.

Total of 174 participants ($N_f=144$, $N_m=30$) participated in the study. The sample included the student population from 15 cities and 79 different studies. The research was done through an online survey which included two questionnaires, Reinforcement sensitivity theory of personality questionnaire- RST-PQ; (Corr and Cooper, 2016) and Attachment in close relationships Inventory (Kamenov and Jelić, 2003). The results indicate a statistically significant difference between male and female fight, flight and freeze system. Negative correlation was determined on the first attachment dimension, avoidance, with two subscales of behavioral activation system, and positive correlation was determined with behavioral inhibition system. The second dimension of attachment, anxiety, displayed a positive connection with subscales of behavioral inhibition and fight, flight and freeze systems. Hierarchy regression analyses determined that 14% variance of avoidance dimension can be attributed to the theory of reinforcement sensitivity, and also 21% variance can be attributed to the anxiety dimension.

The research enabled an insight into all three dimensions of reinforcement sensitivity including the least researched dimension to date, the fight, flight, freeze system. Obtained results, from a student population indicate the importance of further researching reinforcement sensitivity as a predictor of romantic relationships with practical use in therapeutic and advisory work.

Keywords: reinforcement sensitivity, attachment, romantic relationships

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. <i>Određenje i razvoj teorije osjetljivosti na potkrepljenja</i>	1
1.2. <i>Bihevioralni sustavi i njihove promjere kroz razvoj teorije</i>	3
<i>Bihevioralno inhibicijski sustav</i>	3
<i>Bihevioralno aktivacijski sustav</i>	3
<i>Sustav borbe, bijega i zamrzavanja</i>	4
<i>Revidirana verzija teorije osjetljivosti na potkrepljenja (r-RST)</i>	4
1.3. <i>Povijest i razvoj teorije privrženosti</i>	5
<i>Test nepoznate situacije</i>	7
<i>Unutarnji radni model</i>	7
<i>Stilovi privrženosti</i>	8
1.4. <i>Promjene objekta privrženosti kroz odrastanje</i>	9
<i>Dvodimenzionalni model privrženosti</i>	10
1.5. <i>Dosadašnje spoznaje i rezultati istraživanja o osjetljivosti na potkrepljenja i privrženosti u romantičnim odnosima</i>	12
2. Cilj i problemi	16
3. Metoda	18
3.1. <i>Sudionici</i>	18
3.2. <i>Instrumenti</i>	18
3.3. <i>Postupak</i>	20
4. Rezultati	22
4.1. <i>Deskriptivna statistika instrumenata</i>	22
4.2. <i>Deskriptivna statistika uzorka</i>	23
4.3. <i>Korelacijska matrica instrumenata</i>	26
4.4. <i>Složena analiza varijance</i>	26
<i>Bihevioralni aktivacijski sustav (BAS)</i>	27
<i>Bihevioralni inhibicijski sustav (BIS)</i>	28
<i>Fight-flight-freeze sustav (FFFS)</i>	30
4.5. <i>Individualni doprinosi u objašnjenju dimenzija privrženosti</i>	31
<i>Izbjegavanje</i>	31

<i>Anksioznost</i>	32
5. Rasprava.....	34
5.1. Rasprava o rezultatima	34
5.2. Metodološka ograničenja.....	36
5.3. Doprinis provedenog istraživanja.....	37
5.4. Praktične implikacije i prijedlozi budućih istraživanja	37
6. Zaključak	39
7. Literatura.....	40

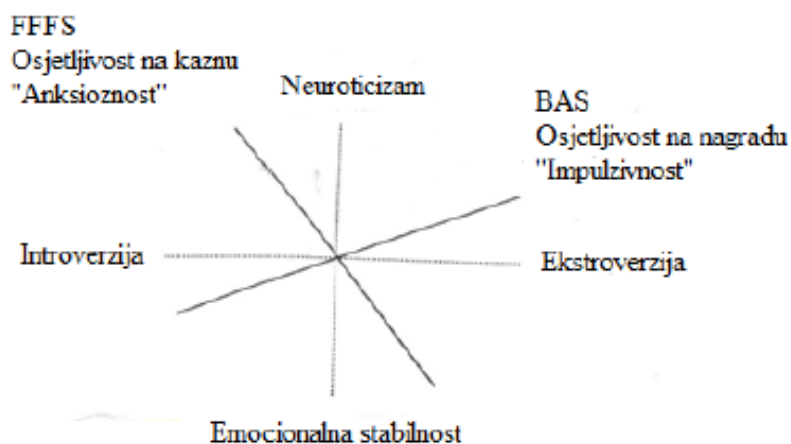
1. Uvod

1.1. Određenje i razvoj teorije osjetljivosti na potkrepljenja

Ličnost pojedinca predstavlja skup psihičkih osobina i mehanizama koji su organizirani i relativno trajni, te utječu na interakcije i adaptacije pojedinca na intrapsihičku, fizičku i socijalnu okolinu (Larsen i Buss, 2008). Prema Ozeru i Benet-Martinezu (2006), predviđanje ponašanja, a posljedično i ishodi tog ponašanja, dijele se u tri područja: individualni ishodi (obuhvaćaju subjektivni osjećaj zadovoljstva, spiritualne vrijednosti, fizičko zdravlje te samopoimanje), interpersonalni ishodi (kvaliteta odnosa s vršnjacima, partnerima i obitelji), te socijalni ishodi (odabir zanimanja, uspjeh na poslu, politički stavovi, uključenost u zbivanja u zajednici te sklonost kriminalu).

Temeljem spoznaja iz područja komparativne i biološke psihologije, Gray je 70-ih godina prošlog stoljeća razvio sociobiološku teoriju ličnosti (Gray, 1982). Teorija pretpostavlja postojanje tri osnovna bihevioralno-motivacijska neuralna sustava. Različite razine osjetljivosti ovih sustava manifestiraju se kao individualne razlike u ponašanju i doživljavanju (Rebernjak i Buško, 2015). Prvi je sustav aktivacije ponašanja (skraćeno BAS, od engl. *behavioral activation system*), koji odgovara na poticaje, poput znakova nagrade i regulira ponašanje prilaženja tom podražaju. Drugi sustav, sustav inhibicije ponašanja (skraćeno BIS, od engl. *behavior inhibition system*) odgovara na znakove kazne, frustracije i nesigurnosti (Larsen i Buss, 2008). Treći sustav je *sustav borbe ili bijega* (skraćeno FFS, od engl. *fight-flight system*), aktivira se u prisutnosti neuvjetovanih, averzivnih podražaja te regulira ponašanja bijega ili borbe (Križanić, Greblo, Knezović, 2015). Navedeni sustavi temelje se na različitim neurološkim mehanizmima, a razlikuju se s obzirom na podražaje uslijed kojih se aktiviraju, s obzirom na emocije koje nastaju njihovom aktivacijom te prema ponašajnim tendencijama koje reguliraju (Križanić i suradnici, 2015). Gray je svoj rad nastavio na spoznajama pionira biološkog pravca objašnjavanja ljudskog ponašanja, Pavlova i Eysencka (Larsen i Buss, 2008). Pavlov je pretpostavio da postoje individualne razlike u pobudljivosti živčanih sustava životinja i ljudi te da se te razlike mogu manifestirati kao sustavne razlike u ponašanju (Larsen i Buss, 2008). Eysenck je općim razlikama u funkcioniranju retikularne formacije i limbičkog sustava pokušao objasniti dvije osnovne dimenzije ličnosti, ekstraverziju-introverziju i neuroticizam-emocionalna stabilnost

(Rebernjak i Buško, 2015). Prema Eysencku, ekstraverti i introverti razlikuju se s obzirom na pobudljivost središnjeg živčanog sustava. Pretpostavio je da introverti imaju višu reaktivnost živčanog sustava i lakše ih je pobuditi prilikom susreta s podražajem od ekstraverata (Corr, 2008). Umjesto Eysenckovih osnovnih dimenzija, Gray uvodi dimenzije anksioznost i impulzivnost kao osnovne dimenzije ličnosti i rotira ih u faktorskom prostoru za 30° u odnosu na ekstraverziju i neuroticizam (Slika 1.). Dimenzija anksioznosti zasićena je u višem stupnju faktorom neuroticizma, pa je rotirana od njegove osi za 30 stupnjeva, poput jednake rotacije osi impulzivnosti oko ekstraverzije radi višeg zasićenja prema ekstraverziji. Pojedinci visoko na ekstraverziji i neuroticizmu pokazuju najviši rezultat impulzivnosti, dok osobe s višim rezultatima na introverziji i neuroticizmu pokazuju najvišu sklonost anksioznosti (Larsen i Buss, 2008). Ovi su konstrukti zamišljeni kao nezavisni, što znači da osjetljivost na nagrade ne varira sustavno u funkciji anksioznosti, niti osjetljivost na kazne u funkciji impulzivnosti (Corr, 2004, prema Rebernjak i Buško, 2015). Prema Grayu (1982), neuroticizam je promatran kao ukupna osjetljivost na nagradu i kaznu, ovisno o tome je li osoba osjetljivija na kaznu (introverzija) ili nagradu (ekstraverzija). Stoga su konstrukti u teoriji potkrepljenja postavljeni tako da pojedinci su s reaktivnim BIS-om osobito osjetljivi na znakove kažnjavanja i frustracije, pa je BIS odgovoran za dimenziju anksioznosti. S druge strane, pojedinci s reaktivnim BAS-om osjetljivi su na nagrade i nemogućnost inhibiranja odgovora, stoga BAS predstavlja dimenziju impulzivnosti (Larsen i Buss, 2008).

Slika 1. Položaj dimenzija Osjetljivosti na nagradu i Osjetljivosti na kaznu u faktorskom prostoru u odnosu na Eysenckove dimenzije Ekstroverzije i Neuroticizma (Corr, 2008, prema Šarić, 2017).

1.2. Bihevioralni sustavi i njihove promjere kroz razvoj teorije

Bihevioralno inhibicijski sustav

Prvi sustav opisan u originalnoj verziji teorije (Gray, 1982) je bihevioralno inhibicijski sustav. Uključuje subkortikalne strukture poput hipokampusa i dijelova limbičkog sustava, s projekcijama u frontalnim režnjevima korteksa (Križanić i suradnici, 2015). Ovaj neuropsihološki sustav predisponira pojedinca da odgovori na znakove opasnosti u okolini (Corr, 2008). Odgovor se manifestira u zaustavljanju ili inhibiciji ponašanja (Larsen i Buss, 2008). Osobe s povišenom razinom BIS-a pokazuju povišenu osjetljivost na izostanak nagrade, odnosno javljanje kazne. Učinak kazne javlja se i kao “frustracijski izostanak nagrade”, odnosno nepojavljivanje nagrade nakon što je pojedinac pružio odgovarajući odgovor očekujući nagradu (Šarić, 2017). Sudjelovanje u novim iskustvima percipirano je nepovoljnim posljedicama (Gray, 1982), pa je adaptivna funkcija smanjiti vjerojatnost javljanja nepoželjnih ili bolnih ishoda (Rebernjak i Buško, 2015) i izbjeći anticipirajuću kaznu (Corr, 2008). Takav odgovor se postiže temeljitom analizom okoline uz povišenu pažnju i budnost. Svojim funkcijama BIS predstavlja medijator anksioznosti i straha (Gray, 1982). Različiti mehanizmi posreduju odgovore na kondicionirane i nekondicionirane averzivne podražaje, te zajedno s sustavom borbe, bijega i zamrzavanja dovode do određenih obrambenih reakcija (Šarić, 2017).

Bihevioralno aktivacijski sustav

Drugi sustav, bihevioralni aktivacijski sustav (BAS), uključuje moždane strukture ventralnog tegmentalnog područja i substantie nigre, s projekcijama na kaudalne jezgre i nucleus accumbensa te projekcijama u prefrontalnom korteksu (Pickering i Gray, 2001, prema Križanić i suradnici, 2015). Aktivira se uvjetovanim i neuvjetovanim podražajima, a u osnovi se nalazi motivacija prilaženja, koja predisponira pojedinca ka pokretanju ponašanja prema podražaju i ostvarivanju ciljeva (Gray, 1982). Suprotno BIS-u, BAS je osjetljiv na znakove nagrade (Corr, 2008) te usmjerava ponašanje prema izvorima nagrade i stimulira aktivnosti koje bi mogle rezultirati nagradom ili općenito poželjnim ishodom (Križanić i suradnici, 2015). Izbjegavanje ili izostanak kazne također ima učinak nagrade (Šarić, 2017).

Sustav borbe, bijega i zamrzavanja

U ranijoj verziji teorije poznat kao sustav borbe ili bijega (eng. *fight-flight system*), a prilikom revidirane inačice teorije kao sustav borbe, bijega ili blokiranja (eng. *fight-flight-freeze system*), FFFS je dio teorije koji je još uvijek najmanje istražen. Vezan je uz funkcije amigdale i medijalnog hipotalamusa, a prema ranijoj inačici teorije (Gray, 1982) aktivira se prilikom prisutnosti neuvjetovanih, averzivnih podražaja (npr. iznenadni bolni podražaj) te regulira ponašanje u smjeru borbe (prilikom obrane od neposredne prijetnje) ili bijega (ako je prijetnja dovoljno daleko da je moguće pobjeći). Aktivacija sustava FFFS-a povezana je sa snažnim emocijama panike i obrambenog bijesa (Corr i Cooper, 2016). U novijoj verziji teorije, dodavanjem sustava blokiranja (eng. *freeze*), FFFS reagira na sve averzivne neuvjetovane ali i uvjetovane podražaje (Corr, 2008).

Revidirana verzija teorije osjetljivosti na potkrepljenja (r-RST)

Novi pogled na ličnost i temperament prezentiran u originalnoj verziji teorije osjetljivosti na potkrepljenja svoje hipoteze temeljio je na istraživanjima provedenim na životinjama. Mnogi istraživači su kritizirali takav pristup s obzirom na upitnu generalizaciju rezultata na ponašanje čovjeka. Potaknut kritikama, u 90-ima Gray počinje provoditi istraživanja na ljudima, a kao rezultat novih spoznaja, dolazi do nove, revidirane verzije teorije (2000) u suradnji s McNaughtonom. Dvije glavne razlike u novoj verziji su redefinicija dimenzija BAS, BIS i FFFS te predstavljanje interakcije među sustavima (Krupić, 2017). Za razliku od originalne teorije, gdje BAS reagira samo na uvjetovane podražaje, u novoj verziji je odgovoran i za reakciju na neuvjetovane podražaje. Jednako tome, FFFS također odgovara na jednako uvjetovane kao i neuvjetovane podražaje, s funkcijom preživljavanja u opasnim situacijama, a novi dodani sustav blokiranja uočen je kao jedinstveno obrambeno ponašanje opaženo u studijama na životinjama (Krupić, 2017). Ključne promjene u revidiranoj verziji teorije prisutne su u dimenziji BIS-a jer za razliku od originalnog tumačenja aktivacije kao posljedica izbjegavanja kazne, u revidiranoj verziji se anksioznost smatra i dalje pokretačem ponašanja, ali u svrhu rješavanja konflikta (Corr, 2008). Prilikom javljanja anksioznosti i neugodnog afektivnog stanja želi se potaknuti brže donošenje odluke tj. razrješenje konflikta koje nastaje kao posljedica istovremene aktivacije

BAS-a i FFFS-a (Krupić, 2017), pa BIS djeluje kao medijator. Stoga, povezanost funkcije BIS-a i FFFS-a i dalje ostaje vrlo čvrsta, jer oba mehanizma sudjeluju u rješavanju podražaja koji su konfliktni, nejasni i potencijalno opasni. Ključna razlika u revidiranoj verziji teorije je rasprava o razlikovanju straha i anksioznosti, koji su glavni pokretači ponašanja unutar ova dva sustava. Razlikovanje straha i anksioznosti primarno su pružili nalazi Blancharda i suradnika (R.Blanchard, Griebel, Henrie, D.Blanchard, 1997) koji su istraživanjima na štakorima promatrali obrambeno ponašanje. Zaključak istraživanja pokazao je jasnu razliku između javljanja anksioznosti (potencijalna prijetnja) i straha (trenutna, izravna prijetnja). Istraživanje provedeno na uzorku vojnika (Perkins, Kemp i Corr, 2007) potvrdilo je ove hipoteze. Sukladno tome, sustav borbe, bijega i blokiranja se aktivira kada je primarni cilj udaljavanje od trenutnog izvora opasnosti, a bihevioralni inhibicijski sustav kontrolira ponašanje koje je namjera približiti se izvoru opasnosti, odnosno postići određeni cilj koji zahtjeva približavanje izvoru prijetnje (Šarić, 2017). Zato BIS predstavlja svojevrsni medijator ponašanja, poput prilaznja hrani nasuprot izbjegavanju grabežljivca. Ključna razlika je radi li se aktivnosti s ciljem ulaska (BIS) ili izlaska (FFFS) iz opasne situacije (Šarić, 2017).

1.3. Povijest i razvoj teorije privrženosti

Rani kontakt s majkom smatra se jednim od najvažnijih iskustava dojenačke dobi koji osigurava preživljavanje i daljnji razvoj. Ideju o biološkom mehanizmu koji je prisutan kod sisavaca, Lorenz je opisao još početkom 20-og stoljeća (Oatley i Jenkins, 2007). U svojim etološkim istraživanjima definirao je pojam utiskivanje. Smatrao je kako je najvažniji čimbenik utiskivanja dob, odnosno kritični period, a ako u tom vremenu ne dođe do susreta s majkom, usvajaju se obilježja prvog približno prihvatljivog objekta u kretanju koji se pojavi umjesto nje (Vasta, Haith, Miller, 2005). Dva desetljeća kasnije, Harlow je na drugoj vrsti sisavaca potvrdio važnost ranog kontakta. U nizu eksperimenata (1959) na rezus majmunima pokazao je kako se privrženost prema roditelju temelji na potrebi mladunčeta za utjehom (Oatley i Jenkins, 2007). Do tada je glavna hipoteza o bliskosti bila temeljena na potrebi hranjenja. Kako bi opovrgnuo te tvrdnje, Harlow je majmune odvojio od njihovih majki i promatrao reakcije kontakta s dvije zamjenske majke, jednom načinjenom od žice, a drugom s frotirom prekrivenim preko žice. Na oba modela bila je pričvršćena boca s mlijekom, kako bi hrana bila dostupna. Promatrajući

reakcije majmuna u situaciji straha, mladunci su utjehu tražili u krpenoj majci, a ne žičanoj. Time je opovrgnuta ideja da je bliskost majke manje važna od hranjenja, te postavljena ideja o naklonosti radi motivacije za utjehom (Oatley i Jenkins, 2007). Pod utjecajem etoloških istraživanja i psihoanalitičke edukacije, britanski liječnik John Bowlby postavio je temelje teorije privrženosti (Bowlby, 1982). Vjerovao je kako je kvaliteta ranih socijalnih odnosa ključna za kasniji razvoj. Na privrženost je promatrao kao evolucijski proizašao oblik odnosa roditelj-dijete, koji se aktivira kada dojenče doživljava prijetnju. Kroz interakciju s roditeljem u trenucima straha, dojenče izgrađuje model o tome može li se roditelju vjerovati ili ne. Definirao je privrženost kao poseban tip socioemocionalne veze između primarnog skrbnika i djeteta koja nastaje tijekom prve godine djetetova života (Bowlby, 1982).

Veza djeteta i roditelja započinje signalima koji su djetetu urođeni te omogućavaju privlačenje i zadržavanje roditelja. Postupno se razvija istinska emocionalna povezanost, koju je Bowlby podijelio u tri stadija (Vasta i suradnici, 2005). *Stadij nediskriminativnih socijalnih reakcija* (od rođenja do 6 tjedana) obuhvaća različite urođene signale (hvatanje, osmjehivanje, plakanje) kojima dojenče pokušava potaknuti odraslu osobu na reakciju te zadržavanje u blizini. U *stadiju diskriminativnih socijalnih reakcija* (od 6 tjedana do 6-8 mjeseci) djeca počinju razvijati osjećaj povjerenja te pokazuju veći interes prema skrbniku i drugim poznatim osobama. Djeca još uvijek ne protestiraju kada se odvajaju od roditelja, ali ostale osobe stavljaju u drugorazredni položaj. Počinju razvijati doživljaj sebe i razumijevati da su odvojena od ostatka svijeta, te mogu na njega utjecati različitim postupcima. U ovoj fazi razvija se i unutrašnji radni model (Vasta i suradnici, 2005). Treći stadij, *usmjerenu privrženost* (od 8. do 24. mjeseca) obilježavaju jasno javljanje privrženog ponašanja povezano s razvojem emocionalnosti i strahom kao dominantnom emocijom. Razvojem pamćenja i drugih kognitivnih funkcija, djeca počinju prepoznavati nepoznato, te reagirati na takva iskustva s negativnim emocijama (Vasta i suradnici, 2005). Javlja se oprez pred nepoznatima kao i prosvjed zbog odvajanja (separacijska anksioznost). Osim što djeca prosvjeduju zbog roditeljeva odlaska, starija dojenčad se jako trude zadržati roditelja. Prilaze mu, slijede ga i hvataju se za njega. Skrbnik postaje sigurna baza, odnosno mjesto koje omogućuje istraživanje okoline i vraćanje po emocionalnu podršku (Berk, 2008).

Test nepoznate situacije

Značajan doprinos razvoju klasifikacije i razumijevanja privrženosti pružila su istraživanja Mary Ainsworth. Rezultatima testa nepoznate situacije, Ainsworth (1969) je klasificirala stilove privrženosti. Kroz osam epizoda testa promatrane su djetetove reakcije u umjereno stresnim situacijama koje su uključivale prisutnost, odlazak i povratak majke, interakciju s nepoznatom osobom u prostoriji, te situaciju u kojoj je dijete ostavljeno samo u prostoriji prilikom odlaska majke. Vrhunac eksploracije okoline dogodio se u epizodi u kojoj je dijete bilo samo s majkom, čime je potvrđena primarna privrženost skrbniku kao sigurnosna baza koja omogućuje istraživanje okoline. Vrhunac separacijskog protesta (plakanje i traženje majke) bio je prisutan u epizodi kada je dijete ostavljeno samo (Ainsworth i Bell, 1970). Sukladno početnim hipotezama, rastom aktiviranosti privrženog ponašanja, opadalo je ponašanje eksploracije okoline (Ainsworth i Bell, 1970).

Promatrajući interakcije djece i majki, Ainsworth je (1973; prema Pennington, 1997) utvrdila četiri dimenzije majčinstva koje pridonose razvoju određenog stila privrženosti. One su: osjetljivost – neosjetljivost, prihvaćanje - odbijanje, suradnja – uplitanje te pristupačnost - ignoriranje. Ako je primarni skrbnik/roditelj osjetljiv na djetetove potrebe, dostupan i spreman ih zadovoljiti, kod djeteta se postupno razvija sigurna privrženost. Ako dijete doživljava primarnog skrbnika kao nedostupnog, odbijajućeg ili nezainteresiranog i ako se takvo iskustvo ponavlja, kod djeteta započinje proces prilagodbe na neodgovarajući stil privrženosti (Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2006).

Unutarnji radni model

Bowlby je pretpostavio da se, kao rezultat višestrukog iskustva brige ili nebrige primarnog skrbnika, razvija unutarnji radni model, odnosno mentalna reprezentacija sebe, drugih ljudi, kao i odnosa između sebe i drugih, te služi kao prototip za kasnije odnose sa značajnim drugima izvan primarne obitelji (Iličić, Antičević i Britvić, 2013). Integriran je u dvije procjene, model o sebi i model o drugima. Prvi se odnosi na percepciju vlastite kompetentnosti i vrijednosti da se bude voljen. Drugi čini očekivanje dostupnosti i adekvatnog reagiranja figure privrženosti (Ajduković,

Kregar Orešković i Laklija, 2006). Primarna funkcija radnih modela je aktivacija u situacijama stresa u kojima pojedinac koristi razvijeni set očekivanja vezanih uz dostupnost objekta privrženosti, vjerojatnost dobivanja podrške kao i interakcije s objektom privrženosti (Iličić, Antičević i Britvić, 2013). Sigurno privrženi pojedinci tako će sebe smatrati vrijednim ljubavi i pažnje, te očekivati od odnosa podršku i zadovoljstvo. Nasuprot njima, ljudi s nesigurnim radnim modelom sebe će vidjeti kao bezvrijednog i bespomoćnog (Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2006), a zbog nepovjerenja ugrađenog u njihova očekivanja o odnosima s drugima, očekivati manje potpore. Negativna reakcija okoline na njihovo nepovjerenje i hladnoću, potvrdit će njihova očekivanja o nepouzdanosti drugih (Iličić, Antičević i Britvić, 2013). Temeljem rezultata istraživanja o ponašanju djeteta, Ainsworth i suradnici (1978) definirali su tri stila privrženosti: siguran, anksiozno-izbjegavajući i anksiozno-opirući.

Stilovi privrženosti

Sigurna privrženost javlja se kao ishod osjetljivosti majke na potrebe djeteta. Dijete stvara sigurnu bazu na temelju koje razvija očekivanja o svijetu i načine suočavanja sa stresom. Na odvajanje reagiraju s manje straha i anksioznosti (Berk, 2008). Više istražuju okolinu, bolje rješavaju probleme te je razvijaju unutarnji radni model sebe kao vrijednog, a drugih kao dostupnih (Ajduković i suradnici, 2006). Ovaj tip privrženosti u literaturi je poznat kao Tip B i obuhvaća oko 65% djece.

Anksiozno-izbjegavajući (izbjegavajući) tip privrženosti obilježava ravnodušnost prilikom odlaska roditelja, ponašanje usmjereno prema roditeljima koje ne razlikuje uvelike od ponašanja usmjerenog prema strancima. Dijete doživljava skrbnika kao nedostupnog, izbjegava fizički kontakt i u stresnim situacijama ne traži pomoć i utjehu, prihvaćajući tako deaktivirajuće strategije ponašanja (Antičević, 2015). Kao posljedica odbacivanja, formirani unutarnji radni model sebe je negativan (usamljenost i neželjenost), a posljedica razvoj destruktivnih ponašanja (Ajduković i suradnici, 2006). U literaturi je poznat kao Tip A i obuhvaća oko 25% djece.

Anksiozno- opiruća (anksiozni) privrženost poznatija je kao Tip C i čini ju oko 10-15% djece. Roditelji su nekonzistentno pristupačni djeci, dolazi do istodobnog prihvaćanja i odbijanja pa

djeca osjećajući čežnju za prihvaćanjem i pažnjom roditelja reagiraju istovremeno otporom i traženjem pažnje (Ajduković i suradnici, 2006). Razvija se unutarnji radni model sebe kao nesigurnog i bojažljivog, a drugih kao nepouzdanih. Takva djeca lako se uznemiruju i traže snažnu potporu i pomoć, sporo se smiruju i ljutito protestiraju s namjerom da održe bliskost. Njihova ponašajna strategija se opisuje kao hiperaktivirajuća (Antičević, 2015). Motivacija za eksploracijom okoline ovisi o podršci i odobravanju okoline od strane figure privrženosti. Razvija se emocionalna nestabilnost, osjetljivost na stres i smanjena emocionalna samoregulacija (Ajduković i suradnici, 2006).

U literaturi se dodatno spominju još dva stila privrženosti. Prvi je neorganizirano – neorijentirana privrženost u kojoj se istovremeno mogu javljati kontradiktorna ponašanja. Ponašanje je označeno s dva suprotstavljena motiva: pristupiti i pobjeći od roditelja/skrbnika. Primjerice, dijete se istovremeno može smješkat i pokazivati zastrašenost, ne traži roditelja kad je uznemireno, radije odlazi sa strancem nego ostaje s roditeljem, te pokazuje zastrašenost prilikom povratka roditelja (Ajduković i suradnici, 2006). Javlja se kod zlostavljane djece te obiteljima visokorizičnog ponašanja u više od 70% slučajeva. Ne razvija se privrženost ni osjećaj da postoji osoba kojoj mogu vjerovati jer je skrbnik istodobno izvor sigurnosti i straha što rezultira konfliktnim ponašanjima (Antičević, 2015). U literaturi se spominje kao Tip D. Kao posljednji oblik privrženosti zamijećen kod djece odgojene u institucijama je nepostojanje privrženosti (Howe, 1995, prema Ajduković i suradnici, 2006). Dodatno, može se javiti kod djece koja su odrastala s ekstremno nedostupnim skrbnikom s kojim nije bilo moguće ostvariti nikakav bliski odnos, poput djece roditelja ovisnika ili težih mentalnih bolesnika.

1.4. Promjene objekta privrženosti kroz odrastanje

Prema Bowlbyju, usvojeni obrazac privrženosti nastavlja se kroz odrastanje i razvoj te djeluje kroz čitav život pojedinca. Kriteriji za postojanje privrženosti su: želja za blizinom objektu privrženosti, osjećaj sigurnosti koji nastaje kontaktom s privrženom osobom te uznemirenost ili protest pojedinca prilikom pojave prijetnje od gubitka objekta privrženosti (Weiss, 1982; prema Kamenov i Jelić, 2003). S obzirom na to u kolikoj mjeri određeni odnos zadovoljava navedene kriterije, postavlja se hijerarhija privrženosti (Freeman i Brown, 2001). Prvo mjesto u hijerarhiji

tijekom ranog djetinjstva zauzima primarni skrbnik (najčešće majka), no razvojem autonomije kod adolescenata, hijerarhija se mijenja. Vršnjaci su tako procijenjeni izvorom privrženosti za blizinu i protest prilikom odvajanja u 75% slučajeva više nego roditelji, dok je rezultat od 55% u korist roditelja postignut za aspekt osjećaja sigurnosti (Hazan i suradnici, 1991; prema Freeman i Brown, 2001). Proces autonomije sličan je procesu separacije u dojenačkoj dobi. Dijete istražuje okolinu i odvaja se od majke, a u stresnim situacijama ponovno joj se vraća (Ainsworth, 1989; prema Allen i Land, 1999). Istraživanja pokazuju kako se adolescenti sa sigurnom privrženošću i dalje obraćaju majci kao objektu sigurne privrženosti u stresnim situacijama, dok nesigurno privrženi češće biraju prijatelje ili partnere (Freeman i Brown, 2001). Savin-Williams i Bernt (1990) zaključili su kako su vršnjaci izvor podrške za svakodnevne brige, dok se adolescenti roditeljima javljaju za pomoć prilikom dugoročnih planova ili osobnih pitanja (prema Freeman i Brown, 2001). Postupnim prebacivanjem objekta privrženosti na vršnjake vidljivi su mehanizmi slični onima u ranoj dobi, poput podložnosti utjecaju, udovoljavanje te ovisnosti. Razvoj odnosa s vršnjacima predstavlja stupnjeviti razvoj kapaciteta za drugačiji oblik intime i privrženosti, karakterističan za odraslu dob (Allen i Land, 1999).

Prvu prilagodbu teorije privrženosti na romantične odnose predložili su Hazan i Shaver (1987). Na temelju rezultata istraživanja utvrdili su kako se tri stila privrženosti koje je koncipirala Ainsworth manifestiraju u romantičnim vezama odraslih, te kako partnerski odnos obuhvaća tri sustava ponašanja: privrženost, brižnost i seksualnost (Hazan i Shaver, 1987). Za razliku od komplementarne privrženosti u ranoj dobi gdje dijete prima ali ne pruža njegu, traži ali ne omogućuje sigurnost, odraslu privrženost karakterizira reciprocitet. Odnos privrženosti premješta se s procjene vidljivog ponašanja na unutarnja vjerovanja i očekivanja. Djetetu je potreban fizički kontakt kako bi se osjećalo potpuno sigurno, dok adolescenti i odrasle osobe mogu razviti osjećaj sigurnosti na temelju samog uvjerenja u dostupnost objekta privrženosti, bez nužne prisutnosti samog objekta (Hazan i Shaver, 1994).

Dvodimenzionalni model privrženosti

Istražujući razlike u stilovima privrženosti, Bartholomew (1991) je predložila četvero kategorijalni model privrženosti u odrasloj dobi. Zaključila je kako postoje dvije različite forme izbjegavajuće privrženosti, odbijajuća - motivirana mehanizmom samodostatnosti, te plašljiva,

motivirana strahom od anticipiranog odbijanja od druge osobe (Kamenov i Jelić, 2003). Model je izveden iz Bowlbyjevih pretpostavki o dva tipa unutrašnjih radnih modela – modelu sebe i drugog, a Bartholomew pretpostavlja kako su oba modela dihotomna te se dijele na pozitivan i negativan model (Bartholomew i Horowitz, 1991). U osnovi ovih modela stoje dvije dimenzije: anksioznost kao ishod negativnog modela sebe i izbjegavanje kao ishod negativnog modela drugih (Nikić, 2011). Slika 2. prikazuje stilove privrženosti prema dvodimenzionalnom modelu privrženosti.

		MODEL O SEBI	
		(Ovisnost)	
		Pozitivan (niska ovisnost)	Negativan (visoka ovisnost)
MODEL O DRUGIMA (Izbjegavanje)	Pozitivan (nisko izbjegavanje)	<p>1. SIGURNA PRIVRŽENOST Ugoda s intimnošću i autonomijom</p>	<p>2. ZAOKUPLJENA PRIVRŽENOST Zaokupljenost odnosima</p>
	Negativan (visoko izbjegavanje)	<p>4. ODBIJAJUĆA PRIVRŽENOST Odbijanje intimnosti Suprotnost ovisnosti</p>	<p>3. PLAŠLJIVA PRIVRŽENOST Strah od intimnosti Izbjegavanje društva</p>

Slika 2. Dvodimenzionalni model privrženosti (Bartholomew i Horowitz, 1991).

Osobe sigurne privrženosti ugodno se osjećaju u bliskim odnosima, visokog su samopouzdanja te se lako zblizavaju s partnerom (Ajduković i suradnici, 2006). Konflikt ne doživljavaju kao prijetnju, sposobne su priznati probleme i tražiti potporu. Otvoreniji su u izražavanju nezadovoljstva, pa lakše dolaze do podrške partnera, što dodatno potkrepljuje sigurnost (Crowell, Fraley i Shaver, 1999, prema Kokorić i Gabrić, 2009). Prilikom negativnog ishoda romantičnog odnosa, bolje razumiju partnerovo viđenje problema te reagiraju prikladnije nego nesigurniji pojedinci (Davis, Shaver, Vernon, 2003).

Osobe zaokupljene privrženosti imaju negativan stav o sebi, a pozitivan o drugima zbog čega teže ekstremnoj ovisnosti u intimnim odnosima. Osjećaju se vrlo loše kada nemaju partnera s kojim su u bliskom odnosu, a u odnosima su preokupirani partnerom, strahom od samoće i napuštanja koja se često manifestira ljubomorom. Iskazuju snažnu želju za međuovisnošću i jedinstvom, a u situacijama prekida odnosa mogu koristiti agresivna, lažno stidljiva i zavodnička ponašanja u pokušajima zadržavanja partnera (Davis, Shaver, Vernon, 2003).

Plašljiva privrženost manifestira se niskim samopouzdanjem te nepovjerenjem u sebe i partnera kao posljedica negativnog stila o sebi i drugima. Zbog straha od odbacivanja i povrjeđivanja izbjegavaju intimnost i teško dopuštaju da im se netko previše približi (Nikić, 2011).

Posljednji stil, odbijajuću privrženost, karakterizira pozitivan model o sebi koji se očituje jačanjem samostalnosti i neovisnosti kroz kompulzivno samooslanjanje (Nikić, 2011). Zbog naučenog ponašanja o ignoriranju ili kažnjavanju iskazanih emocija, vjeruju kako drugi ne mogu zadovoljiti njihove potrebe, pokazuju najmanje emocionalnih reakcija prilikom prekida, uključujući izbjegavanje partnera i svih ponašanja koji bi mogli aktivirati privrženo ponašanje. Kao kompenzaciju strategija nošenja sa stresom u traženju figure privrženosti, koriste nesocijalne strategije poput konzumacije sredstava ovisnosti (Davis, Shaver, Vernon, 2003).

1.5. Dosadašnje spoznaje i rezultati istraživanja o osjetljivosti na potkrepljenja i privrženosti u romantičnim odnosima

Promatrajući razlike među dva osnovna mehanizma teorije osjetljivosti na potkrepljenja, prilaženja naspram izbjegavanja, istraživanja su pokazala kako pojedinci visoko na dimenziji BIS-a doživljavaju negativne emocije prilikom izlaganja minimalnoj razini prijetnje, za razliku od pojedinaca s niskim rezultatima na BIS dimenziji koji u situacijama visoke razine prijetnje, postižu nisku razinu stresa. Jednako ponašanje uočeno je pri dimenziji BAS, gdje pojedinci visoko na dimenziji BAS-a reaguju ponašanjem pristupanja kao odgovor na malu razinu podražaja iz okoline, dok pojedinci niskih rezultata na BAS-u ne prilaze podražaja tako brzo ni kad je odgovor u okolini mnogo jasniji i izraženiji (Carver i White, 1994). Ova istraživanja potvrđuju temeljne motive teorije privrženosti prema kojoj je sustav privrženosti stalno aktivan jer pojedinci promatraju stanje u okolini i trenutnu dostupnost figure privrženosti (Cassidy i Shaver, 1999, prema Meyer, Olivier i Roth, 2004). Ovo ponašanje možemo primijeniti na

situacije upoznavanja i prilaženja potencijalnom partneru, kada navedeni mehanizmi djeluju u skladu s već usvojenim stilovima privrženosti. Prema MacDonaldu i Kingsburyju (2006), dimenzija anksioznosti snažno je povezana s glavnom opasnosti romantičnih odnosa – odbijanjem, dok je dimenzija izbjegavanja snažno povezana s intimnošću. Istraživanje provedeno na temelju teorije o socijalnoj isključenosti, pokazalo je snažnu povezanost doživljaja fizičke boli s anksioznošću i depresijom, te dimenzijom anksioznosti u privrženosti kao medijatoru doživljaja boli i emocionalnog stresa. S obzirom na funkciju FFFS-a koji reagira na opasnost u okolini i doživlja boli, istraživači su utvrdili povezanost anksiozne dimenzije privrženosti s višim rezultatima na dimenziji borbe, bijega i blokiranja nego izbjegavajuće dimenzije (MacDonald i Kingsbury, 2006).

Dimenzija izbjegavanja pokazala se u istraživanjima u blagoj negativnoj korelaciji s BAS dimenzijom, sukladno ideji da osobe visoko na dimenziji izbjegavanja koriste izbjegavanje prilaženju i negativan odgovor na prilaženje, suprotno dimenziji BAS-a koji pokreće ponašanje prilaženja. Suprotno tome, korelacija dimenzije anksioznosti s dimenzijom BIS-a pokazala se visoko pozitivnom, što potvrđuje teorijske spoznaje o anksioznim ponašanjima nesigurne privrženosti u kontekstu traženja prijetnji u odnosu, reagirajući s povlačenjem (Meyer i suradnici, 2004).

U eksperimentalnoj situaciji izazivanja osjećaja straha i anksioznosti, cilj je bio promatranje komunikacije među partnerima nakon izrečenih uputa koje su bile uznemirujuće. Sudionici sigurnog stila privrženosti, za razliku od onih nesigurnog, nisu oklijevali zatražiti pomoć i podršku partnera (Simpson, Rholes, & Nelligan, 1992). Slično istraživanje promatralo je razdvajanje partnera na aerodromu pri čemu su pojedinci sigurnog stila u mnogo većoj mjeri pokazivali znakove uznemirenosti, ostvarivanja kontakta, zadržavanja kontakta, za razliku od pojedinaca nesigurnog stila (Fraley & Shaver, 1998). Siguran stil privrženosti pokazao te također prediktorom za regulaciju afekta posebice prilikom stresnih situacija u kojima lakše pristupaju novim, čak i prijetećim informacijama u okolini te tako razvijaju strategije koje im omogućavaju da se i ubuduće nose sa sličnim zahtjevima okoline (Mikulincer, 1997, prema Shaver i Mikulincer, 2002). Ovi rezultati upućuju na povezanost reakcija sigurnog stila privrženosti s ponašanjem koje je regulirano bihevioralno aktivacijskim sustavom. Proučavajući ljubavne veze i brakove, pojedinci visoko na dimenziji anksioznosti pokazali su se fokusiranima

na stresne čimbenike u odnosu, ruminirajući negativne ishode, dok su se pojedinci visoko na dimenziji izbjegavanja kognitivno i ponašajno distancirali od izvora stresa (Birnbau, Orr, Mikulincer, Florian, 1997). Studenti sa sigurnim stilom u značajnoj mjeri više su ostvarili ljubavne veze od studenata s nesigurnim stilovima privrženosti (Kokorić i Gabrić, 2009), što ponovno ukazuje na prisutnost ponašanja prilaženja karakterističnim za BAS dimenziju.

Pojedinci nesigurnih stilova privrženost pozitivan afekt često interpretiraju kao signal za opasnost radi iskustava u prošlosti u kojima su vjerovali skrbnicima koji su ih razočarali (Bowlby, 1988, prema Shaver i Mikulincer, 2002). Kao posljedica, pojedinci nesigurne privrženosti nove podražaje u okolini doživljavaju kao potencijalno prijeteće pa svaku promjenu i novost promatraju s oprezom, što je sukladno reakcijama pojedinca visoko na dimenziji bihevioralno inhibicijskog sustava. Istraživanje je pokazalo da naučeno očekivanje negativnih emocija seže duboko do razine mijenjanja pozitivnih doživljaja u negativne, prilikom interveniranja s negativnim sjećanjima koja tada preplavljaju emocije koje su bile usmjerene prema pozitivnom afektu (Mikulincer i Orbach, prema Shaver i Mikulincer, 2002). Sukladno očekivanjima, BIS se pokazao visoko povezanim s dimenzijom anksioznosti (Mikulincer i Shaver, 2007, MacDonald i suradnici, 2013, prema Shahzadi i Walker, 2020). Povezanost FFFS i dimenzije anksioznosti pokazala se umjerenom (Karantzas i suradnici, 2010, prema Shahzadi i Walker, 2020).

Novija istraživanja u kojima je korišten upitnik teorije osjetljivosti na potkrepljenja (Corr i Cooper, 2016) pokazala su slične rezultate povezanosti dimenzija osjetljivosti na potkrepljenja i dimenzija privrženosti. Originalno istraživanje Jianga i Tiliopoulou (2014) pokazalo je kako su sve podskale BAS dimenzije negativno povezane s dimenzijom izbjegavanja, dimenzija BIS srednje povezana s dimenzijom anksioznosti, te umjereno s dimenzijom izbjegavanja, dimenzija FFFS pozitivno povezana s dimenzijom anksioznosti, te da je BIS značajan prediktor obje dimenzije privrženosti. Replikacija istraživanja (Shahzadi i Walker, 2020) pokazuje jednake rezultate povezanosti dimenzija. Dodatno, oba istraživanja pokazala su dimenziju BAS-a Impulzivnost kao jedinu dimenziju pozitivno koreliranu s dimenzijom anksioznosti uz umjerenu pozitivnu korelaciju.

Kada promatramo patologiju privrženosti, istraživanja ukazuju na pojavu nasilja u partnerskim odnosima kao posljedicu teškoća kontroliranja bijesa kod pojedinaca visoko na dimenziji

anksioznosti i izbjegavanja (Finkel i Slotter, 2007, prema Stanton i Campbell, 2014), potvrđujući i devijantna ponašanja nesigurne privrženosti koje je Bowlby opisao navodeći nesigurnu privrženost, pretjeranu oslanjanje na samog sebe te kompulzivnu brigu (Lapsley, Varshney i Aalsma, 2000). Promatrajući razlike među spolovima, rezultati istraživanja nisu u potpunosti konzistentni, a dolaskom novih instrumenata ovo pitanje nije još uvijek dovoljno istraženo. Dostupna istraživanja ukazuju da nema razlike u spolovima na BAS dimenziji, dok na BIS dimenziji žene postižu više rezultate (Jorm, Christensen, Henderson, Jacomb, Korten, Rodgers, 1999).

S obzirom na nekonzistentne rezultate istraživanja te nedostajanje podataka na hrvatskom uzorku, ovim istraživanjem nastojati će se dobiti bolji uvid u obilježja odnosa između dvije velike teorije koje objašnjavaju ljudsko ponašanje i njegove uzroke.

2. Cilj i problemi

Cilj istraživanja je usporediti povezanost triju bihevioralno-motivacijskih sustava s različitim stilovima partnerske privrženosti. U svrhu određivanja navedenog cilja, postavljeni su sljedeći istraživački problemi:

1. Ispitati povezanost bihevioralno aktivacijskog, bihevioralno inhibicijskog te sustava borbe, zamrzavanja i bijega s dimenzijama privrženosti.

H1: Subskale interes za nagradu, ustrajnost cilju i reaktivnost na nagradu bit će u negativnoj korelaciji s dimenzijama privrženosti izbjegavanja i anksioznosti, osim subskale impulzivnost koja će biti u pozitivnoj korelaciji s obe dimenzije privrženosti

H2: Bihevioralno inhibicijski sustav bit će u pozitivnoj korelaciji s dimenzijama privrženosti izbjegavanja i anksioznosti.

H3: Subskale borba i bijega te defenzivna borba bit će u pozitivnoj korelaciji s dimenzijom anksioznosti.

2. Ispitati spolne razlike bihevioralno aktivacijskog, bihevioralno inhibicijskog te sustava borbe, bijega i blokiranja, s obzirom na tip privrženosti.

H4: Muškarci i žene neće se statistički značajno razlikovati s obzirom na rezultate bihevioralno aktivacijskog sustavu ni rezultatima tipova privrženosti

H5: Muškarci i žene statistički značajno će se razlikovati s obzirom na bihevioralno inhibicijski sustav te tip privrženosti, tako da će muškarci i žene sigurnog i odbijajućeg stila postizati niže rezultate od muškaraca i žena plašljive i zaokupljene privrženosti

H6: Muškarci i žene statistički će se značajno razlikovati s obzirom na rezultate sustava borbe, bijega i blokiranja te s obzirom na tip privrženosti, tako da će žene postizati više rezultate na rezultatima zaokupljene privrženosti

3. Ispitati doprinose bihevioralno aktivacijskog, bihevioralno inhibicijskog te sustava borbe, bijega i blokiranja u objašnjenju dimenzija privrženosti.

H7: Bihevioralno inhibicijski sustav značajno će predviđati dimenziju izbjegavanja, a bihevioralno inhibicijski sustav te sustav borbe, bijega i zamrzavanja značajno će predviđati dimenziju anksioznosti

3. Metoda

3.1. Sudionici

Uzorak sudionika istraživanja obuhvatio je ukupno 174 studenta s područja Hrvatske, od čega N=30 muškaraca (17.2%) i N=144 žene (82.8%). Raspon dobi kretao se od 18 do 45 godina s prosječnom dobi sudionika od 23 godine (M=23.04, SD=4.076). U istraživanju su sudjelovali studenti i studentice iz 15 hrvatskih gradova, uz najveći udio studenata Sveučilišta u Zagrebu (N=127, 73%) te Sveučilišta u Splitu (N=18, 10.3%). S obzirom na područje studiranja, promatrano je osam područja (biomedicine i zdravstvo, biotehničke znanosti, društvene znanosti, humanističke znanosti, prirodne znanosti, tehničke znanosti, umjetničko područje i opcija ostalo), a najveći udio sudionika činili su studenti društvenih (43.7%) te studenti biomedicine i zdravstva (17.2%). Sudionici su bili studenti 79 različitih smjerova, od čega najveći udio studenata smjera psihologije (18.4%).

3.2. Instrumenti

Instrumentarij istraživanja bio je podijeljen u tri dijela – osnovni demografski podatci, upitnik teorije osjetljivosti na potkrepljenja te upitnik privrženosti prema ljubavnim partnerima.

Prvi dio o osnovnim demografskim podatcima činilo je ukupno pet pitanja – spol, dob, grad studiranja, područje studiranja te studijski smjer.

Upitnik teorije osjetljivosti na potkrepljenja (Reinforcement sensitivity theory of personality questionnaire- RST-PQ; Corr i Cooper, 2016)

Corr i Cooper (2016) su konstruirali upitnik koji, nastavno na reviziju teorije privrženosti (Gray i McNaughton, 2000), nudi instrument koji može mjeriti sva tri emocionalna sustava, uključujući i sustav borbe, bijega i zamrzavanja, pružajući mogućnost cjelovite analize triju emocionalnih sustava. Upitnik se sastoji od 73 čestice, od čega 23 čestice mjere BAS sustav, 23 čestice BIS sustav, a FFFS je podijeljen u deset čestica koje mjere borbu i zamrzavanje, te osam čestica koje mjere defenzivnu borbu (Krupić, Corr, Ručević, Križanić i Gračanin, 2016). Subskale BAS-a čine Interes za nagradu (sedam čestica, primjerice „*Redovito isprobavam nove aktivnosti kako*

bih vidio/vidjela uživam li u njima“); Ustrajnost cilju (sedam čestica, primjerice „Težim biti uspješan/na u svom osobnom životu“); Reaktivnost na nagradu (deset čestica, poput „Izrazito se obradujem kada primim pohvalu za nešto što sam dobro uradio/la“) i Impulzivnost (osam čestica kao na primjer „Katkada ne mogu prešutjeti neke stvari, iako znam da bih trebao/la“). Primjeri čestica za BIS skalu su „Često sam preokupiran/a razmišljanjem o lošim stvarima“; „Kada se loše osjećam, udaljavam se od drugih ljudi“. Za borbu i bijeg subskala čini deset čestica primjerice „Spadam u među ljude koja se ukoči od straha kada se uplaši“. Posljednja subskala, Defenzivna borba, sastoji se od osam čestica, a primjer čestice je „U stanju sam se potući ako se osjetim ugroženim/om“. Za svaku tvrdnju sudionici su trebali procijeniti u kojem stupnju se odnosi na njih na skali od 1 do 4 (1- Nimalo; 2- Pomalo; 3- Donekle; 4- Izrazito). Ukupan rezultat formira se zbrojem čestica koji predstavlja zastupljenost pojedine subskale za svakog ispitanika. U ovom istraživanju vrijednost Cronbach alphe za podljestvicu BAS:Interes za nagradom iznosi 0.83, BAS:Ustrajnost prema cilju 0.80, BAS:Reaktivnost na nagradu 0.73, BAS:Impulzivnost 0.69, FFFS: Borba ili bijeg 0.76, FFFS: Defenzivna borba 0.67. Navedene vrijednosti čine zadovoljavajuće, pa i visoke vrijednosti pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije, a također su u skladu s podacima iz literature gdje se raspon pouzdanosti za čestice na hrvatskom uzorku kretao u sličnim vrijednostima. (Krupić i suradnici, 2016).

Upitnik privrženosti prema ljubavnim partnerima (Kamenov i Jelić, 2003)

Modifikacijom Inventara iskustava u bliskim odnosima Brennana i suradnika (1998), koji isključivo ispituje privrženost u vezama s ljubavnim partnerima, Kamenov i Jelić (2003) su za potrebe ispitivanja privrženosti i u drugim vrstama odnosa (prijatelji i članovi obitelji) razvile modifikaciju instrumenta te ju normirale na hrvatskoj populaciji. Za potrebe istraživanja, korišten je samo dio upitnika o privrženosti prema ljubavnim partnerima koji se sastojao od ukupno 18 tvrdnji. Za svaku tvrdnju sudionici su trebali procijeniti u kojem stupnju se slažu s njima na skali od 1 do 7 (1- Uopće se ne slažem; 4- Niti se slažem, niti se ne slažem; 7- U potpunosti se slažem). Ukupni rezultat na skali činio je odvojeni zbroj parnih i neparnih čestica, pri čemu se rezultat na devet neparnih čestica odnosi na dimenziju Izbjegavanja, a rezultat na devet parnih čestica na dimenziju Anksioznosti. Pritom je tri čestice bilo potrebno obrnuto bodovati (vrijednosti na skalama 9, 13 i 17 radi zadavanja u suprotnom smjeru). Nakon obrade rezultata svaki je sudionik klasificiran u jedan tip privrženosti : Sigurna privrženost (Anksioznost

< 36; Izbjegavanje < 36); Zaokupljena privrženost (Anksioznost > 36; Izbjegavanje < 36); Plašljiva privrženost (Anksioznost > 36; Izbjegavanje > 36); Odbijajuća privrženost (Anksioznost < 36; Izbjegavanje > 36). Primjeri čestice za dimenziju anksioznosti su: “*Bojim se da moji ljubavni partneri neće mariti za mene koliko ja marim za njih*”; “*Brinem se da ću ostati sam/a*”. Za dimenziju izbjegavanja korištene su među ostalima, ove čestice: “*U trenutku kada se moj partner počne zblžavati sa mnom, primjećujem da se ja povlačim*”; “*Pokušavam izbjeći preveliko zblžavanje s partnerom*”. Provjerom pouzdanosti, obje skale pokazale su zadovoljavajuće rezultate (Tablica 1). Cronbach alfa za podskalu anksioznosti iznosio je 0.79, a za podskalu izbjegavanja 0.86, što pouzdanost čini visokom i u skladu s prethodnim podacima iz literature za anksioznost $\alpha=0.87$ i izbjegavanje $\alpha=0.90$ (Kamenov i Jelić, 2003).

3.3. Postupak

Potrebne dozvole za korištenje upitnika odobrene su od strane autora u travnju 2020, a prikupljanje podataka obavljeno je u svibnju 2020.godine. *On-line* anketa je poslana na Google grupe svih studenata psihologije na Fakultetu hrvatskih studija, a link za anketu dodatno je objavljen u nekoliko različitih Facebook grupa za studente koje su omogućile uzorak iz cijele Hrvatske. Prije samog upitnika, sudionici su dobili uputu za rješavanje s osnovnim informacijama o autoru, mentoru i svrsi rada, nakon koje je slijedilo nekoliko rečenica o anonimnosti podataka i korištenju dobivenih rezultata:

“Cilj istraživanja je utvrditi kakva je povezanost različitih bihevioralnih sustava ovisno o stilovima partnerske privrženosti. Jedini uvjet za sudjelovanje je da ste student/ica.

Istraživanje se sastoji od dva upitnika, pa Vas molim da prije rješavanja svakog od upitnika pročitate upute za rješavanje. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno i u potpunosti anonimno, te možete odustati u bilo kojem trenutku. Vaši odgovori su povjerljivi, a dobiveni rezultati koristit će se isključivo na grupnoj razini u znanstveno-istraživačke svrhe. Ne postoje točni i netočni odgovori, pa Vas molim za iskrenost prilikom ispunjavanja upitnika.

Rješavanje upitnika traje oko 10 minuta.”

Nakon početne upute uslijedio je upit o pristanku, a potvrdni odabir omogućio je nastavak ispunjavanja ankete. Prvi set pitanja odnosio se na demografska pitanja za koja nije bilo posebne

upute, a nakon njih slijedio je Upitnik teorije osjetljivosti na potkrepljenja za koji je bila priložena sljedeća uputa:

“Sljedeće tvrdnje odnose se na Vaše emocionalne reakcije u pojedinim situacijama. Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i odgovorite u kojoj mjeri se slažete s njom. Svoj stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom izrazite zaokruživanjem odgovarajućeg odgovora – Nimalo, Pomalo, Donekle, Izrazito. Odgovori su anonimni pa Vas molimo da budete iskreni.”

Sljedeća stranica odnosila se na Upitnik privrženosti prema ljubavnim partnerima, a uputa za rješavanje je glasila:

“Sljedeće tvrdnje odnose se na Vaše osjećaje u ljubavnim vezama. Zanima nas kako se Vi OPĆENITO osjećate u Vašim vezama s LJUBAVNIM PARTNERIMA (djevojka ili dečko), a ne što se događa u Vašoj trenutnoj vezi ako je imate. Molimo Vas da pažljivo pročitate svaku tvrdnju i odgovorite u kojoj mjeri se slažete s tvrdnjom. Svoj stupanj slaganja sa svakom tvrdnjom izrazite zaokruživanjem odgovarajućeg broja na skali od 1 do 7. Odgovori su anonimni pa Vas molimo da budete iskreni.”

Nakon rješavanja oba upitnika anketa je bila završena uz zahvalu sudjelovanja na dnu stranice. Povratna informacija o pojedinačnim podacima nije bila dostupna, ali sudionicima je ostavljen izbor kontaktiranja autora putem e-mail adrese na početku ankete za sve upite vezane uz istraživanje.

4. Rezultati

4.1. Deskriptivna statistika instrumenata

Kako bi se ispitala svojstva instrumenata korištenih u ovom istraživanju, izračunati su aritmetička sredina, standardna devijacija, koeficijent asimetričnosti i koeficijent spljoštenosti te Cronbachov alfa koeficijent svakog instrumenta. Ovi se statistički pokazatelji nalaze u Tablici 4. Pokazalo se kako većina subskala ima zadovoljavajuće visoku pouzdanost, osim subskale BAS-a impulzivnost, subskale FFFS te subskale FFFS-a defenzivna borba. Normalitet distribucije utvrđen je na svim subskalama. To je vidljivo iz koeficijenta asimetričnosti i koeficijenta spljoštenosti čija vrijednost se nalazi u rasponu od -1 do 1 za većinu skala ($|x| < 1$). Na subskali BAS-a reaktivnost na nagradu vrijednost interval pouzdanosti koeficijenta asimetričnosti zahvaća raspon od -1 do 1 uz 5% rizika ($|x| < 1$). U Tablici 1. prikazani su deskriptivno statistički pokazatelji Upitnika teorije osjetljivosti na potkrepljenja (subskale BAS, BIS, FFFS) te Upitnika privrženosti prema ljubavnim partnerima (subskale izbjegavanje i anksioznost).

Tablica 1. Aritmetičke sredine, standardne devijacije, Cronbachovi alfa i parametri normalne distribucije subskala uključenih u ovu studiju.

Subskala	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min	Max	γ_1	κ	α
BAS: Interes za nagradom	19.01	4.393	8	28	-0.02	-0.77	.83
BAS: Ustrajnost prema cilju	21.22	3.763	8	28	-0.61	0.56	.8
BAS: Reaktivnost na nagradu	29.43	4.432	21	39	0.03	-1.01	.73
BAS: Impulzivnost	20.39	4.143	12	31	0.05	-0.6	.69
FFFS: Flight/freeze sustav	25.17	6.022	10	40	0.08	-0.4	.76
FFFS: Defenzivna borba	21.87	3.681	13	31	0.15	-0.4	.67
BAS ukupno	90.04	12.466	58	121	-0.09	-0.37	.88
BIS ukupno	62.88	11.995	25	90	-0.15	-0.11	.91
FFFS ukupno	47.04	6.834	31	66	0.37	-0.11	.67
Izbjegavanje	22.4	10.129	9	50	0.56	-0.57	.86
Anksioznost	31.43	10.356	9	53	-0.17	-0.66	.79

Napomena: *M* – aritmetička sredina, *SD* – standardna devijacija, *Min.* – minimalna vrijednost, *Max.* – maksimalna vrijednost, γ_1 – koeficijent asimetričnosti, κ – koeficijent spljoštenosti, α – Cronbachov alfa koeficijent

4.2. Deskriptivna statistika uzorka

Kako bi se ispitale karakteristike uzorka, izračunate su frekvencije kategoričkih varijabli. Tako je utvrđeno kako je u istraživanju sudjelovalo 30 muškaraca (17.2%) i 144 žene (82.8%). Prosječna dob sudionika iznosila je 23.04 godine uz standardnu devijaciju 4.076 godina. Prikaz sudionika prema gradu u kojem studiraju nalazi se u Tablici 2. Prikaz sudionika prema području studiranja nalazi se u Tablici 3, a prikaz sudionika prema smjeru studija nalazi se u Tablici 4. Za pojedine sudionike nije bilo moguće utvrditi na kojem su studijskom smjeru te su oni navedeni na dnu Tablice 4. Prikaz sudionika prema tipu privrženosti (s obzirom na rezultate dobivene na Upitniku privrženosti prema ljubavnim partnerima) nalazi se u Tablici 5.

Tablica 2. Frekvencije i postoci sudionika prema gradu u kojem studiraju.

Grad	<i>f</i>	%
Bjelovar	2	1.1
Čakovec	4	2.3
Karlovac	3	1.7
Koprivnica	1	0.6
Osijek	4	2.3
Petrinja	1	0.6
Pregrada	1	0.6
Pula	3	1.7
Rijeka	6	3.4
Slavonski Brod	1	0.6
Split	18	10.3
Varaždin	1	0.6
Vukovar	1	0.6
Zabok	1	0.6
Zagreb	127	73

Legenda: *f* – frekvencija.

Tablica 3. Frekvencije i postoci sudionika prema području studiranja.

Područje studiranja	<i>f</i>	%
Biomedicina i zdravstvo	30	17.2
Biotehničke znanosti	8	4.6
Društvene znanosti	76	43.7
Humanističke znanosti	22	12.6
Prirodne znanosti	5	2.9
Tehničke znanosti	20	11.5
Umjetničko područje	6	3.4
Ostalo	7	4

Legenda: *f* – frekvencija.

Tablica 4. Frekvencije i postoci sudionika prema smjeru studija.

Fakultet/studij	<i>f</i>	%
Anglistika i fonetika	1	0.6
Anglistika i lingvistika	1	0.6
Animalne znanosti	1	0.6
Biologija i kemija	1	0.6
Chemical and Environmental Technology	1	0.6
Ekonomija	4	2.3
Elektrotehnika	1	0.6
Elektrotehnika i informacijska tehnologija	1	0.6
Engleski jezik i književnost i pedagogija	1	0.6
Film i video	3	1.7
Filozofija	1	0.6
Financije i pravo	1	0.6
Fizika i informatika nastavnici	1	0.6
Fizioterapija	5	2.9
Fonetika i lingvistika	1	0.6
Forenzične znanosti	1	0.6
Francuski jezik i književnost i turkologija	1	0.6
Geološko inženjerstvo	1	0.6
Germanistika	2	1.1
Grafička tehnologija	1	0.6
Hortikultura	1	0.6
Hotelski menadžment	1	0.6
Informatika	1	0.6
Integrirani preddiplomski i diplomski studij prava	3	1.7
Integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij	1	0.6
Javna uprava i javne financije	1	0.6
Kineziologija	1	0.6
Komparativna književnost i filozofija	1	0.6
Komunikologija	2	1.1
Krajobrazna arhitektura	1	0.6
Lingvistika	1	0.6
Logistika	1	0.6
Logopedija	1	0.6
Medicina	2	1.1
Međunarodni odnosi	1	0.6
Međunarodno poslovanje	1	0.6
Menadžment turizma i sporta	1	0.6
Menadžment u sestrinstvu	1	0.6
Menadžment u turizmu	2	1.1
Molekularna biologija	2	1.1
Naftno rudarstvo	1	0.6
Novinarstvo	2	1.1
Nutricionizam	1	0.6
Odgojiteljski studij	1	0.6
Opće šumarstvo	1	0.6
Pedagogija i književnost	1	0.6
Pedagogija i španjolski jezik	1	0.6

Poljoprivredna tehnika	1	0.6
Pomorska nautika	1	0.6
Pomorski	1	0.6
Portugalski jezik i turkologija	1	0.6
Poslovna ekonomija	9	5.2
Povijest	1	0.6
Prehrambena tehnologija	1	0.6
Proizvodno strojarstvo	1	0.6
Psihologija	32	18.4
Računarstvo	4	2.3
Radiološka tehnologija	1	0.6
Rani i predškolski odgoj i obrazovanje	3	1.7
Sestrinstvo	17	9.8
Socijalna pedagogija	1	0.6
Socijalni rad	2	1.1
Sociologija	5	2.9
Sociologija i povijest	1	0.6
Specijalistički studij graditeljstva	1	0.6
Strojarstvo	2	1.1
Stručni studij javne uprave	1	0.6
Šumarstvo	1	0.6
Trgovinsko poslovanje	1	0.6
Turistički i hotelski menadžment	1	0.6
Turističko poslovanje	3	1.2
Ugostiteljstvo	1	0.6
Ukrasno bilje	1	0.6
Upravljanje u kriznim uvjetima	1	0.6
Veterina	4	2.2
Web dizajn i baze podataka	1	0.6
Zrakoplovstvo	1	0.6
Fakultet prometnih znanosti	1	0.6
Nastavnički	1	0.6
Nedostajuće vrijednosti	7	4

Legenda: *f* – frekvencija.

Tablica 5. Frekvencije i postoci sudionika prema tipu privrženosti.

Tip privrženosti	<i>f</i>	%
Odbijajuća	14	8
Plasljiva	10	5.7
Sigurna	95	54.6
Zaokupljena	55	31.6

Legenda: *f* – frekvencija.

4.3. Korelacijska matrica instrumenata

Tablica 6. Korelacijska matrica instrumenata uključenih u istraživanje

	Cilj	Reak	Impul	Ffsu	DefBo	BAS	BIS	FFFS	Izbjeg	Anks
IntNa	.49**	.46**	.43**	-.16*	.25**	.81**	-.16*	-.01	-.04	-.09
Cilj		.48**	.19*	.16*	.26**	.71**	-.09	.28**	-.17*	.02
Reak			.37**	.23**	.28**	.79**	.09	.36**	-.18*	.05
Impul				.07	.34**	.67**	.01	.25**	.03	.07
Ffsu					-.07	.10	.35**	.84**	.03	.35**
DefBo						.38**	-.004	.48**	-.09	-.05
BAS							-.05	.29**	-.12	.02
BIS								.31**	.36**	.45**
FFFS									-.02	.28**
Izbjeg										.31**

Legenda: IntNa – subskala BAS-a interes za nagradom, Cilj – subskala BAS-a ustrajnost prema cilju, Reak – subskala BAS-a reaktivnost na nagradu, Impul – subskala BAS-a impulzivnost, Ffsu – subskala FFFS-a flight/freeze sustav, DefBo – subskala FFFS-a defenzivna borba, BAS – subskala BAS ukupno, BIS – subskala BIS ukupno, FFFS- suskala FFFS ukupno, Izbjeg – subskala izbjegavanje Upitnika privrženosti prema ljubavnim partnerima, Anks – subskala anksioznost Upitnika privrženosti prema ljubavnim partnerima, p – p -vrijednost F , * - $p < .05$, ** - $p < .01$.

Subskala izbjegavanje u negativnoj je korelaciji s većinom subskala BAS-a (osim subskale impulzivnost), pozitivnoj korelaciji s BIS-om (što je ujedno i najsnažnija povezanost subskale izbjegavanja) i negativnoj korelaciji s FFFS-om. Subskala anksioznost u niskoj je negativnoj korelaciji s većinom subskala BAS-a (osim subskalom interes za nagradom), pozitivnoj korelaciji s BIS-om (što je ujedno i najsnažnija povezanost subskale anksioznosti) i pozitivnoj korelaciji s FFFS-om. FFFS je u pozitivnoj korelaciji s BAS-om i BIS-om, a BIS je u negativnoj korelaciji s BAS-om.

4.4. Složena analiza varijance

Provedeno je nekoliko složenih analiza varijance s dvije nezavisne varijable i jednom zavisnom varijablom. Prva nezavisna varijabla je spol sudionika na dvije razine (muški i ženski), a druga nezavisna varijabla je tip privrženosti sudionika na četiri razine (odbijajuća, plašljiva, sigurna i zaokupljena). Analiza je provedena za sljedeće zavisne varijable: subskale upitnika RST-a (BAS, BIS, FFFS) te subskale BAS-a (interes za nagradom, ustrajnost prema cilju, reaktivnost na

nagradu i impulzivnost) i BIS-a (*flight/freeze* sustav i defenzivna borba). Nakon svake složene analize varijance provedeni su post-hoc testovi: Schefféov test i Least Significant Difference test (LSD).

Bihevioralni aktivacijski sustav (BAS)

Tablica 7. Rezultati složene analize varijance sa subskalom BAS iz upitnika RST kao zavisnom varijablom.

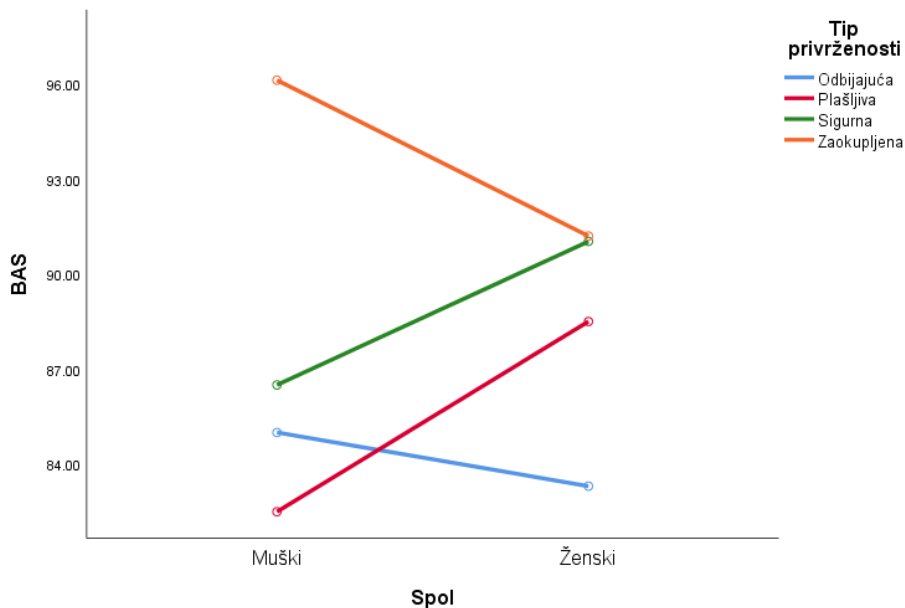
	df	F	p
Spol	1, 166	0.05	.82
Tip privrženosti	3, 166	1.62	.19
Spol * tip privrženosti	3, 166	1.06	.37

Legenda: df – stupnjevi slobode, F – F-omjer, p – p-vrijednost F, * - $p < .05$, ** - $p < .01$.

Prvi glavni efekt spola nije se pokazao statistički značajnim, kao niti drugi glavni efekt tipa privrženosti. Interakcija spola i tipa privrženosti također nije statistički značajna.

Schefféovim testom provjereno je razlikuju li se sudionici različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na BAS-u. Niti jedna usporedba nije se pokazala statistički značajnom.

LSD testom provjereno je razlikuju li se muški i ženski sudionici istog tipa privrženosti prema rezultatima koje postižu na BAS-u. Niti jedna usporedba nije se pokazala statistički značajnom. LSD testom provjereno je također razlikuju li se muškarcima različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na BAS-u. Niti jedna usporedba nije se pokazala statistički značajnom. Nadalje, LSD testom provjereno je razlikuju li se žene različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na BAS-u. Statistički značajnima pokazale su se usporedba žena s odbijajućim i sigurnim tipom privrženosti ($p=.04$) te usporedba žena s odbijajućim i zaokupljenim tipom privrženosti ($p=.04$). Ostale usporedbe nisu bile statistički značajne. Prikaz ovih razlika nalazi se na Slici 3.

Slika 3. Rezultat na BAS-u ovisno o spolu i tipu privrženosti.

Bihevioralni inhibicijski sustav (BIS)

Tablica 8. Rezultati složene analize varijance sa subskalom BIS iz upitnika RST kao zavisnom varijablom.

	df	F	p
Spol	1, 166	0.06	.82
Tip privrženosti	3, 166	8.51	<.001**
Spol * tip privrženosti	3, 166	0.6	.62

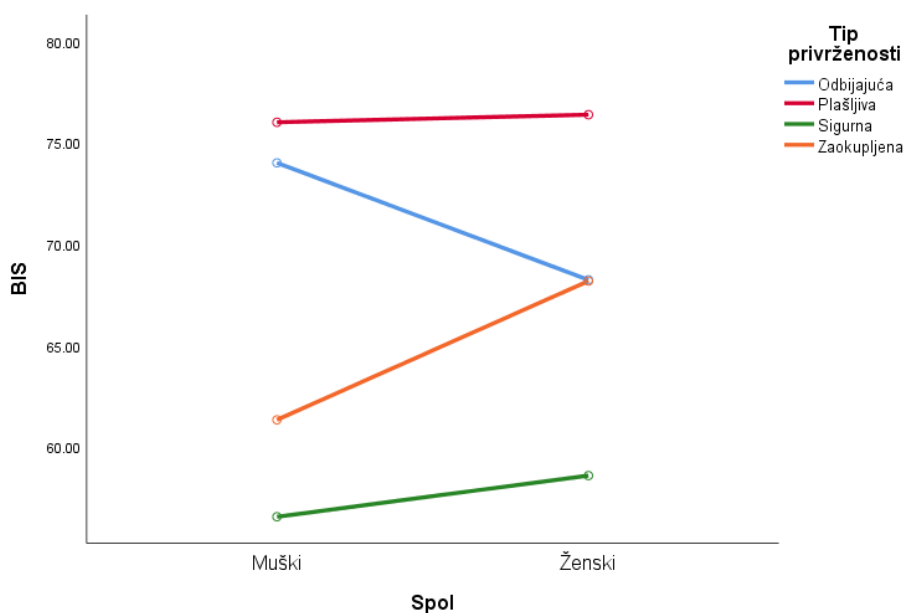
Legenda: df – stupnjevi slobode, F – F-omjer, p – p-vrijednost F, * - $p < .05$, ** - $p < .01$.

Prvi glavni efekt spola nije se pokazao statistički značajnim, dok se drugi glavni efekt tipa privrženosti pokazao statistički značajnim. Interakcija spola i tipa privrženosti nije statistički značajna.

Schefféovim testom provjereno je razlikuju li se sudionici različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na BIS-u. Statistički značajnima pokazale su se usporedba odbijajuće i sigurne privrženosti ($p=.011$), usporedba plašljive i sigurne privrženosti ($p<.001$) te

usporedba zaokupljene i sigurne privrženosti ($p < .001$), a ostale usporedbe nisu bile statistički značajne.

LSD testom provjereno je razlikuju li se muški i ženski sudionici istog tipa privrženosti prema rezultatima koje postižu na BIS-u. Niti jedna usporedba nije se pokazala statistički značajnom. LSD testom provjereno je također razlikuju li se muškarci različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na BIS-u. Usporedba muškaraca sa sigurnim i plašljivim tipom privrženosti pokazala se statistički značajnom ($p = .02$), a ostale usporedbe nisu bile statistički značajne. Nadalje, LSD testom provjereno je razlikuju li se žene različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na BIS-u. Statistički značajnima pokazale su se usporedba žena s odbijajućim i sigurnim tipom privrženosti ($p = .003$), usporedba žena s plašljivim i sigurnim tipom privrženosti ($p < .001$) te usporedba žena sa sigurnim i zaokupljenim tipom privrženosti ($p < .001$). Ostale usporedbe nisu bile statistički značajne. Prikaz ovih razlika nalazi se na Slici 4.

Slika 4. Rezultat na BIS-u ovisno o spolu i tipu privrženosti.

Fight-flight-freeze sustav (FFFS)

Tablica 9. Rezultati složene analize varijance sa subskalom FFFS iz upitnika RST kao zavisnom varijablom.

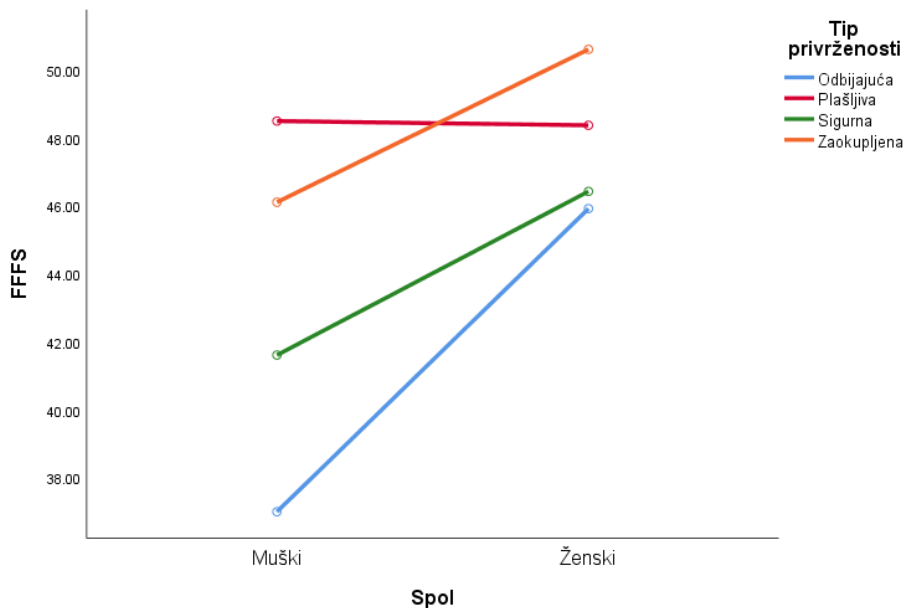
	df	F	p
Spol	1, 166	4.21	.04*
Tip privrženosti	3, 166	3.99	.009**
Spol * tip privrženosti	3, 166	0.44	.73

Legenda: df – stupnjevi slobode, F – F-omjer, p – p-vrijednost F, * - $p < .05$, ** - $p < .01$.

Prvi glavni efekt spola te drugi glavni efekt tipa privrženosti pokazali su se statistički značajnima. Interakcija spola i tipa privrženosti nije statistički značajna.

Schefféovim testom provjereno je razlikuju li se sudionici različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na FFFS-u. Usporedba sigurne i zaokupljene privrženosti pokazala se statistički značajnom ($p=.001$), a ostale usporedbe nisu bile statistički značajne.

LSD testom provjereno je razlikuju li se muški i ženski sudionici istog tipa privrženosti prema rezultatima koje postižu na FFFS-u. Usporedba muškaraca i žena sa sigurnim tipom privrženosti pokazala se statistički značajnom ($p=.005$), a ostale usporedbe nisu bile statistički značajne. LSD testom provjereno je također razlikuju li se muškarci različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na FFFS-u. Niti jedna usporedba nije se pokazala statistički značajnom. Nadalje, LSD testom provjereno je razlikuju li se žene različitih tipova privrženosti prema rezultatima koje postižu na FFFS-u. Statistički značajnima pokazale su se usporedba žena s odbijajućim i zaokupljenim tipom privrženosti ($p=.02$) te usporedba žena sa sigurnim i zaokupljenim tipom privrženosti ($p=.001$). Ostale usporedbe nisu bile statistički značajne. Prikaz ovih razlika nalazi se na Slici 5.

Slika 5. Rezultat na FFFS-u ovisno o spolu i tipu privrženosti.

4.5. Individualni doprinosi u objašnjenju dimenzija privrženosti

Kako bi se ispitali individualni doprinosi BIS-a, BAS-a i FFFS-a u objašnjenju dimenzija privrženosti, provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize. U svakoj od te dvije analize kriterijska varijabla bila je jedna od dimenzija privrženosti. U prvom koraku su kao prediktori uvedeni rezultat sudionika na BIS-u, BAS-u i FFFS-u te spol sudionika, dok su u drugom koraku uvedeni umnošci BIS-a, BAS-a i FFFS-a sa spolom, koji predstavljaju moderacijski efekt.

Izbjegavanje

Pokazalo se kako model s moderacijskim efektima ne objašnjava statistički značajno više varijance povrh modela bez moderacijskih efekata: $F(3, 166) = 0.68$; $p = .57$; $\Delta R^2 = .01$. Sažetak ove analize nalazi se u Tablici 10. Značajnim prediktorom pokazao se jedino BIS, koji je pozitivno povezan s izbjegavanjem.

Tablica 10. Sažetak hijerarhijske regresijske analize s izbjegavanjem kao kriterijem.

Korak	Prediktor	B	β	SD_B	t	p_t	F (df)	p_F	$\overline{R^2}$
1.	Spol	0.89	.03	1.96	0.45	.65	7.74 (4, 169)	< .001	.14
	BIS	0.33	.39	0.06	5.24	< .001			
	BAS	-0.05	-.07	0.06	-0.89	.37			
	FFFS	-0.19	-.13	0.12	-1.60	.11			
2.	Spol	0.36	.01	2.33	0.15	.88	4.69 (7, 166)	< .001	.13
	BIS	0.55	.65	0.18	3.05	< .001			
	BAS	0.04	.04	0.12	0.29	.77			
	FFFS	-0.24	-.16	0.39	-0.62	.53			
	BAS \times Spol	-0.11	-.12	0.14	-0.77	.44			
	BIS \times Spol	-0.25	-.27	0.19	-1.28	.20			
FFFS \times Spol	0.06	.04	0.41	0.15	.88				

Legenda: B – nestandardizirani regresijski koeficijent, β – standardizirani regresijski koeficijent, SD_B – standardna pogreška B , t – vrijednost t -testa za testiranje statističke značajnosti B , p_t – p -vrijednost t , F – vrijednost F -testa za ispitivanje statističke značajnosti modela, df – stupnjevi slobode, p_F – p -vrijednost F , R^2 – korigirani koeficijent determinacije.

Anksioznost

Pokazalo se kako model s moderacijskim efektima ne objašnjava statistički značajno više varijance povrh modela bez moderacijskih efekata: $F(3, 166) = 2.08$; $p = .11$; $\Delta R^2 = .03$. Sažetak ove analize nalazi se u Tablici 11. Značajnim prediktorima pokazali su se BIS i FFFS, koji su pozitivno povezani s anksioznošću.

Tablica 11. Sažetak hijerarhijske regresijske analize s anksioznošću kao kriterijem.

Korak	Prediktor	B	β	SD_B	t	p_t	F (df)	p_F	$\overline{R^2}$
1.	Spol	-1.39	-.05	1.91	-0.73	.47	12.52 (4, 169)	< .001	.21
	BIS	0.35	.40	0.06	5.63	< .001			
	BAS	-0.01	-.01	0.06	-0.16	.87			
	FFFS	0.26	.17	0.12	2.21	.03			
2.	Spol	-3.83	-.14	2.25	-1.71	.09	8.18 (7, 166)	< .001	.23
	BIS	0.12	.14	0.17	0.69	.49			
	BAS	-0.02	-.02	0.12	-0.13	.90			
	FFFS	1.10	.73	0.38	2.92	.00			
	BAS \times Spol	0.00	< .001	0.14	0.00	> .99			
	BIS \times Spol	0.26	.28	0.19	1.39	.17			
	FFFS \times Spol	-0.92	-.56	0.40	-2.33	.02			

Legenda: B – nestandardizirani regresijski koeficijent, β – standardizirani regresijski koeficijent, SD_B – standardna pogreška B , t – vrijednost t -testa za testiranje statističke značajnosti B , p_t – p -vrijednost t , F – vrijednost F -testa za ispitivanje statističke značajnosti modela, df – stupnjevi slobode, p_F – p -vrijednost F , R^2 – korigirani koeficijent determinacije.

5. Rasprava

5.1. Rasprava o rezultatima

Promatrajući deskriptivne podatke istraživanja i postotak sudionika prema tipu privrženosti (Tablica 5), dobiveni podatci su većinom u skladu s podacima rezultata iz literature na istom instrumentu (Iličić i suradnici, 2013). Najzastupljeniji stil privrženosti čini sigurni stil s više od polovice sudionika (54.6%), a zatim slijedi zaokupljeni stil (31.6%), dok su odbijajuća (8%) i plašljiva privrženost (5.7%) najmanje zastupljene. Korelacije među subskalama teorije osjetljivosti na potkrepljenja i dviju dimenzija privrženosti ukazuju na djelomično potvrđivanje prve istraživačke hipoteze (Tablica 6). Prva dimenzija privrženosti, izbjegavanje ima statistički značajnu korelacije s dvije varijable ($p < .01$), subskalom ustrajnost prema cilju ($r = -.17$) te reaktivnost na nagradu ($r = -.18$), dok se statistički značajnima nisu pokazale korelacije subskale interes za nagradom i impulzivnost. Dimenzija anksioznosti nije se pokazala statistički značajno povezanom s nijednom subskalom BAS-a. Slični rezultati dobiveni su u literaturi uz značajne negativne korelacije dimenzije izbjegavanja s subskalama BAS-a (Jiang i Tiliopoulos, 2014, Shahzadi i Walker, 2020). Rezultati potvrđuju podatke iz literature o dimenzija izbjegavanja i tendenciji odlaženja i povlačenja od podražaja, što je suprotno funkciji BAS-a, jednako kako i pretjerani oprez prema pristupanju podražaju u dimenziji anksioznost. Suprotno tome, dimenzija BIS pokazala se statistički značajnom ($p < .01$), za obje dimenzije uz najviše pozitivne korelacije na obje subskale privrženosti (izbjegavanje $r = .36$, anksioznost $r = .45$) pa je time potvrđena druga hipoteza istraživanja. Time su potvrđeni prethodni rezultati iz literature (Shahzadi i Walker, 2020). Promatrajući posljednju subskale osjetljivosti na potkrepljenja, sustav borbe, zamrzavanja i bijega, na dimenziji anksioznost utvrđena je pozitivna korelacija za subskalu defenzivne borbe ($r = .35$, $p < .01$) te pozitivna korelacija za ukupnu dimenziju FFFS ($r = .28$, $p < .01$) dok dimenzija izbjegavanje nije pokazala statistički značajne korelacije s nijednom subskalom FFFS-a. Za subskalu defenzivna borba nije utvrđena statistički značajna korelacija pa je treća hipoteza djelomično potvrđena. Sukladno podacima iz literature, prilikom javljanja neposredne opasnosti aktiviraju se emocije anksioznosti u svrhu razrješenja neugodne situacije, a medijacijsku ulogu BIS-a potvrđuje i sama pozitivna korelacija među dvije dimenzije osjetljivosti na potkrepljenja, BIS-a i FFFS-a ($r = .31$, $p < .01$).

Promatrajući rezultate složene analize varijance, hipoteza 4 je potvrđena jer se prvi glavni efekt spola nije pokazao statistički značajan ($F=0.05$, $df=1$ uz $p=.82$) kao ni drugi glavni efekt tipova privrženosti ($F=1.62$, $df=1$ uz $p=.19$). Žene sigurnog i odbijajućeg stila postižu gotovo jednake vrijednosti na dimenziji BAS ($p=.04$), za razliku od žena odbijajućeg i zaokupljenog stila koje obuhvaćaju dvije krajnje vrijednosti rezultata ($p=.04$), tako da žene odbijajućeg stila postižu najnižu vrijednost na dimenziji BAS. Ova razlika je jedina statistički značajna usporedba na dimenziji BAS.

Na dimenziji BIS također nije utvrđena razlika među spolovima jer prvi glavni efekt spola nije značajan ($F=0.06$, $df=1$ uz $p=.82$), dok se drugi glavni efekt tipa privrženosti pokazao značajnim ($F=8.51$, $df=3$ uz $p>.001$). Spolovi se tako ne razlikuju s obzirom na dimenziju BIS-a, ali tipovi privrženosti pokazuju razlike tako da muškarci i žene plašljivog stila privrženosti postižu najviše rezultate na BIS-u što djelomično potvrđuje hipotezu 5 i spoznaje iz literature (Meyer i suradnici, 2004).

Posljednja dimenzija osjetljivosti na potkrepljenja potvrdila je hipotezu 6 jer je utvrđena statistički značajna razlika među spolovima ($F=4.21$, $df=1$, $p<.05$). Dodatno, drugi glavni efekt tipa privrženosti također se pokazao statistički značajnim ($F=3.99$, $df=3$, $p<.01$). Post hoc testovi pokazali su i razlike između sigurne i zaokupljene privrženosti s obzirom na rezultat na dimenziji FFFS-a ($p=.001$), te razlike između spolova u sigurnom tipu privrženosti ($p=.005$) na način da žene sigurnog stila privrženosti pokazuju više rezultate na dimenziji FFFS-a.

Posljednja hipoteza bila je predstavljena za hijerarhijsku regresijsku analizu. Podaci su pokazali kako je model statistički značajan na populacijskoj razini ($F=7.74$, $df_1=4$, $df_2=169$, $p<.001$), a koeficijent determinacije $R^2 = .14$ pokazao je kako se 14% varijance dimenzije izbjegavanja može objasniti putem teorije osjetljivosti na potkrepljenja. Značajnim prediktorom bloka uz $p<.001$ pokazala se jedino dimenzija bihevioralno inhibicijskog sustava ($\beta=.39$). Model se također pokazao statistički značajnim na dimenziji anksioznost ($F=12.52$, $df_1=4$, $df_2=169$, $p<.001$) uz značajne prediktore bihevioralno inhibicijski sustav ($\beta=.40$, $p<.001$) te sustav borbe, bijega i blokiranja ($\beta=.17$, $p=.03$). Model je objasnio ukupno 21% varijance dimenzije anksioznosti ($R^2 = .21$). Modeli s moderacijskim efektima nisu objasnili statistički značajno više varijance povrh modela bez moderacijskih efekata (Tablica 10 i 11). Posljednja hipoteza time je potvrđena a rezultati ukazuju na važnost daljnjeg istraživanja ove teme, a predikcija obje

dimenzije modela privrženosti uočena je u prethodnim istraživanjima na jednakom upitniku teorije osjetljivosti na potkrepljenja (Jiang i Tiliopoulos, 2014, Shahzadi i Walker, 2020).

5.2. Metodološka ograničenja

Provedeno istraživanje je bilo neeksperimentalnog oblika, pa nije moguće, kao u eksperimentalnom nacrtu, donositi uzročno-posljedične veze. Promatrani su stoga samo smjerovi povezanosti i razlike među različitim skupinama ispitanika. S obzirom na način provođenja istraživanja putem nekoliko različitih internetskih platformi, nije bilo moguće utvrditi točnost podataka i odgovora na pojedina pitanja poput smjera studiranja, te kontrolirati pravila ispunjavanja poput višestrukog ispunjavanja od iste osobe ili ispunjavanja u društvu uz savjetovanje i uspoređivanje odgovora. Dodatno, s obzirom na to da se radilo o online istraživanju, postoji mogućnost, neovisno o tome što se radilo o uzorku studenata koji koriste takve platforme, da je izostavljen jedan dio sudionika koji bi sudjelovali u istraživanju da je ono provedeno po modelu papir olovka. Kao dodatan nedostatak upotrebe online metode treba istaknuti i mogućnost izravnog upita od strane sudionika ako neko pitanje ili njegovo značenje nije u potpunosti jasno.

Promatrajući uzorak sudionika, radi se o isključivo uzorku studenata jer su isti bili ciljane skupina za istraživanje. S obzirom kako se radi o uzorku mladih ljudi s prosječnom dobi od 23 godine, generalizaciju rezultata na cjelokupnu populaciju treba uzeti s oprezom. Predmet istraživanja je privrženost u romantičnim odnosima a dob u kojoj se nalaze sudionici uzorka upravo je vrijeme formiranja partnerske privrženosti i ostvarivanja stabilnih odnosa, pa se stavovi mogu razlikovati u drugim dobnim skupinama.

Glavni nedostatak uzorka je neravnomjerna raspodjela sudionika po spolu uz gotovo 83% žena unutar uzorka što rezultate istraživanja čini prijetnju vanjskoj valjanosti. Raspodjela po gradovima također nije ravnomjerna jer 80% uzorka čine studenti iz grada Zagreba te Splita. Ipak, s obzirom na to da se radi o dva najveća studentska grada unutar Hrvatske, ovakav rezultat ne bi trebao ugrožavati vanjsku valjanost. Od ukupno 79 različitih smjerova i osam područja studiranja, gotovo 44% sudionika su studenti društvenih znanosti, pa se njihovi stavovi i osviještenost o temi istraživanja, a posljedično i odgovori mogu razlikovati od ostatka populacije.

Korišteni instrument Upitnik teorije osjetljivosti na potkrepljenja relativno je novi instrument iz 2016.godine, originalno namijenjen za englesko govorno područje pa ne možemo biti sigurni da se neki rezultati ne razlikuju s obzirom na prijevod i shvaćanje pitanja. Potrebno je provesti još istraživanja na hrvatskom uzorku kako bi se potvrdila pouzdanost instrumenta. Upitnik iskustava u bliskim vezama normiran je na hrvatskoj populaciji 2003. te stoga lišen potencijalnog problema prijevoda, ali zbog vremenskog odmaka ne možemo u potpunosti biti sigurni u pouzdanost normi.

5.3. Doprinos provedenog istraživanja

Provedeno istraživanje doprinosi boljem razumijevanju i novim spoznajama o sastavnicama teorije osjetljivosti na potkrepljenja te njihovoj povezanosti s privrženosti u romantičnim odnosima. Na hrvatskom uzorku nisu provedena takva istraživanja, a strana literatura također ostavlja mnogo prostora za nove znanstvene spoznaje s obzirom na to da se teorija osjetljivosti na potkrepljenja još uvijek razvija i mijenja, ovisno o konstrukciji sveobuhvatnijih instrumenata.

Dobiveni su podatci na hrvatskom uzorku studenata obuhvatili su sve sastavnice teorije osjetljivosti na potkrepljenja, pružajući presjek rezultata za sve dimenzije emocionalno bihevioralnih sustava i spolne razlike. Rezultati potvrđuju nalaze istraživanja na stranom uzorku te otvaraju prostor za nova istraživačka pitanja i smjer budućih spoznaja.

5.4. Praktične implikacije i prijedlozi budućih istraživanja

Tema istraživanja praktično je primjenjiva u više područja psihologije. Rani odgoj i usvojeni stilovi privrženosti u prezentiranoj literaturi su se pokazali značajnim prediktorom za brojne zaštitne, ali i rizične čimbenike. S obzirom na njihovu usporedbu s osjetljivošću neuralnim sustavima prikazanih u okviru teorije osjetljivosti na potkrepljenja i njihovim bihevioralnim manifestacijama, jasno je da je potrebna intervencija i briga o mentalnom zdravlju u svim dobnim skupinama kroz različite ustanove. Kroz terapijski rad s djecom rane dobi moguće je prepoznati i prevenirati daljnji razvoj neprilagođenih ponašanja kao posljedica nesigurnog stila privrženosti i tako potaknuti primjereniji pristup partnerskoj privrženosti u odrasloj dobi. Nezbrinuta i zlostavljana djeca predstavljaju posebno rizičnu skupinu. Radionice u sklopu sustava obrazovanja mogu potaknuti bolje razumijevanje vlastitih emocija i njihovo primjereno

izražavanje prema drugima, bilo partnerima ali i ostalim važnim osobama poput obitelji i prijatelja. Kada govorimo o skupini odraslih ljudi, bračno savjetovanje i medijacija prilikom zahtjevnih razvoda mogu prevenirati patnju uzrokovanu posljedicama nesigurnih stilova privrženosti i ponašanja koja uzrokuju, a teorija osjetljivosti na potkrepljenja nudi uvid u problem sagledan iz potpuno drugog ugla, nudeći priliku da kroz druge instrumente i teme razgovora stručnjaci dođu to spoznaja o svakodnevnim reakcijama na stresne faktore, pritom ne postavljajući nužno pitanja o partnerskom odnosu, barem ne u prvom koraku. Jednaki uvid moguće je promatrati i kroz radno okruženje i reakciju na stress u tim uvjetima. Pažnju je potrebno obratiti i na roditeljske stilove i stupanj u kojem se naučeni obrasci privrženih stilova kod roditelja prenose dalje na djecu putem učenja po modelu.

Kao prijedlog budućih istraživanja, korisno bi bilo provesti eksperimentalno istraživanje i utvrditi uzročno-posljedične veze među konstruktima, kao i longitudinalno istraživanje prateći razlike u stilovima privrženosti kroz odrastanje. Posebice korisne podatke za teoriju osjetljivosti na potkrepljenja bi pružili upravo takvi nalazi u kojima bi u laboratorijskim uvjetima osmišljenih induciranih situacija stresa bilo moguće opažati stvarne reakcije na prijeteći podražaj, što se uvelike razlikuje od same procjene istih putem anketnih istraživanja. Obuhvaćanjem većeg uzorka različitih dobnih skupina, s boljom raspodjelom spolova uz različite stupnjeve obrazovanja povećala bi se reprezentativnost uzorka. Dodatno, osim partnerskih odnosa, prijedlog za istraživanje su i odnosi s članovima obitelji te prijateljima, pa bi rezultati različitih podjela privrženosti mogli biti uspoređivani uz promatranje mogućih razlika u različitim domenama privrženosti.

6. Zaključak

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati međusoban odnos dimenzija osjetljivosti na potkrepljenje i privrženosti u partnerskim odnosima. Provedene su analize povezanosti varijabli, razlike u spolu, tipu privrženosti te interakciji spola i tipa privrženosti, kao i predikcije dimenzija privrženosti na temelju osjetljivosti na potkrepljenje.

Promatrajući korelacije među varijablama, dimenzija privrženosti izbjegavanje pokazala se značajno u negativnoj korelaciji s dvije subskale bihevioralno aktivacijskog sustava, a pozitivna korelacija utvrđena je s bihevioralno inhibicijskim sustavom. Za dimenziju anksioznost, utvrđena je statistički značajna pozitivna povezanost s bihevioralno inhibicijskim sustavom te sustavom borbe, bijega i blokiranja. Nekoliko složenih analiza varijance provedeno je u cilju utvrđivanja razlika na glavnom efektu spola, drugom glavnom efektu tipa privrženosti te interakciji spola i privrženosti. Prvi glavni efekt spola te drugi glavni efekt privrženosti pokazali su se značajnima za sustav borbe, bijega i zamrzavanja. Žene sigurnog stila privrženosti pokazale su više rezultate na dimenziji borbe, bijega i zamrzavanja.

Konačno, provedbom dviju hijerarhijskih regresijskih analiza utvrđeno je kako se 14% varijance dimenzije izbjegavanja te 21% varijance dimenzije anksioznosti može objasniti putem teorije osjetljivosti na potkrepljenja.

Provedeno istraživanje pružilo je nove spoznaje i podatke na hrvatskom uzorku koristeći novi instrument te bi korisno bilo istražiti ova istraživačka pitanja na većem, ali i heterogenijem uzorku, uzevši u obzir različite dobne skupine i razine obrazovanja.

7. Literatura

- Ainsworth, M.D.S., Bell, S.M. (1970). Attachment, exploration, and separation: Illustrated by the behavior of one-year-olds in a strange situation. *Child Development*, 41 (1), 49-67.
- Ajduković, M., Kregar Orešković, K., Laklija, M. (2006). Teorija privrženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada*, 14 (1), 59-91.
- Allen, J. P. i Land, D. (1999). *Attachment in adolescence*. U: Cassidy, J. i Shaver, P. R. (ur.). *Handbook of Attachment: theory, research and clinical applications* (319-335). New York: The Guilford Press.
- Antičević, V. (2015). Privrženost i seksualno poimanje u oblikovanju seksualnog zadovoljstva i zadovoljstva partnerskom vezom - pregled istraživanja. *Liječnički vjesnik*, 137, 41-46.
- Bartholomew, K., Horowitz, M. L. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Birnbaum, G.E., Orr, I., Mikulincer, M., Florian, V. (1997). When marriage breaks up: Does attachment style contribute to coping and mental health? *Journal of Social and Personal Relationships*, 14, 643-654.
- Blanchard R.J., Griebel G., Henrie J.A., Blanchard D.C. (1997). Differentiation of Anxiolytic and Panicolytic Drugs by Effects on Rat and Mouse Defense Test Batteries. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 21 (6), 783-789.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and Loss. Vol 1: Attachment*. New York: Basic Books.
- Carver, C.S. i White, T.L. (1994). Behavioral inhibition, behavioral activation, and affective responses to impending reward and punishment: The BIS/BAS Scales. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(2), 319-333.

- Corr, P.J. (2008). *Reinforcement sensitivity theory (RST): Introduction*. London: Cambridge University Press.
- Davis,D., Shaver, P.R., Vernon, M.L. (2003). Physical, emotional, and behavioral reactions to breaking up: The roles of gender, age, emotional involvement, and attachment style. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 29 (7), 871-884.
- Fraley, R.C., Shaver, P.R. (1998). Airport separations: A naturalistic study of adult attachment dynamics in separating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1198-1212.
- Freeman,H., Brown,B.B. (2001). Primary attachment to parents and peers during adolescence: Differences by attachment style. *Journal of Youth and Adolescence*. 30 (6), 653 – 674.
- Gray, J. A. (1982). Précis of The neuropsychology of anxiety: An enquiry into the functions of the septo-hippocampal system. *Behavioral and Brain Sciences*, 5(3), 469-484.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on close relationships. *Psychological Inquiry*. 5 (1), 1-22.
- Iličić,Z., Antičević,V.,Britvić,D. (2013). Rodne osobitosti u stilovima privrženosti i ljubavnim partnerima. *Socijalna Psihijatrija*. 41 (2), 133-139.
- Jorm,A.F., Christensen,H.,Henderson,A.S., Jacomb,P.A., Korten,A.E., Rodgers,B. (1999). Using BIS/BAS scales to measure behavioural inhibition and behavioural activation: Factor structure, validity and norms in a large community sample. *Personality and Individual Differences*. 26, 49-58.
- Jiang, Y.X., & Tiliopoulos, N. (2014). Individual differences in adult attachment and reinforcement sensitivity. *Personality and Individual Differences*, 68, 205–210.

- Kamenov,Ž. I Jelić,M. (2003). Validacija instrumenta za mjerenje privrženosti u različitim vrstama bliskih odnosa: modifikacija Brennanova inventara iskustava u bliskim vezama. *Suvremena psihologija*. 6, 73-91.
- Kokorić,S.B., Gabrić,M. (2009). Razlike u ljubavnim vezama studenata sa sigurnim i nesigurnim stilovima privrženosti. *Ljetopis socijalnog rada*. 16 (3), 551-572.
- Križanić,V., Greblo,Z., Knezović,Z. (2015). Mjere osjetljivosti bihevioralnoga inhibicijskog i aktivacijskoga sustava kao prediktori dimenzija petofaktorskoga modela ličnosti. *Psihologijske teme*. 24 (2), 305-324.
- Krupić, D. (2017). *Empirijska provjera teorije osjetljivosti na potkrepljenje - doktorska disertacija*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Krupić,D., Corr,P.J., Ručević, S.,Križanić,V.,Gračanin,A. (2016). Reinforcement sensitivity theory (RST) of personality questionnaires: Comparison, validity and generalization. *Personality and Individual Differences*. 97, 19-24.
- Lapsley,D.K., Varshney,N.M.,Aalsma,M.C. (2000). Pathological attachment and attachment style in late adolescence. *Journal of adolescence*. 23, 137-155.
- Larsen, R.J., Buss, D.M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- MacDonald,G., Kingsburry, R. (2006). Does physical pain augment anxious attachment? *Journal of Social and Personal Relationships*. 23(2), 291-304.
- Meyer, B., Olivier, L., & Roth, D. (2005). Please don't leave me! BIS/BAS, attachment styles, and responses to a relationship threat. *Personality and Individual Differences*, 38, 151–162.
- Nikić, G. (2011). Povezanost stilova ljubavi s privrženošću, bliskošću i seksualnim zadovoljstvom u ljubavnim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*. 18 (1), 83-102.
- Oatley, K. i Jenkins, J. M. (2007). *Razumijevanje emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ozer, D.J., Benet-Martinez,V. (2006). *Personality and prediction of consequential outcomes*. *Annual Review of Psychology*. 57, 401-421.

- Pennington, D.C. (1997). *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Perkins, A.M., Kemp, S.E., Corr, P.J. (2007). Fear and anxiety as separable emotions: An investigation of the revised reinforcement sensitivity theory of personality. *Emotion*, 7(2), 252-261.
- Rebernjak, B., Buško, V. (2015). Prilog empirijskoj provjeri operacionalizacija Grayevih konstrukata osjetljivosti na potkrepljenja. *Suvremena psihologija*, 18 (1), 61-78.
- Shahzadi, K., Walker, B.R. (2020). Reinforcement sensitivity theory and adult attachment: A replication study. *Current Psychology*.
- Shaver, P.R., Mikulincer, M. (2002). Dialogue on adult attachment: Diversity and integration. *Attachment and Human Development*, 4(2), 243 – 257.
- Stanton, S.C.E., Campbell, L. (2014). Psychological and physiological predictors of health in romantic relationships: An attachment perspective. *Journal of Personality*, 82 (6), 529-538.
- Šarić, M. (2017). *Uloga osjetljivosti na potkrepljenje i percipiranog roditeljskog ponašanja u pojavi proaktivne i reaktivne agresije kod adolescenata - doktorska disertacija*. Zagreb: Filozofski fakultet.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (2005). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.